

Názory a postoje odborných pracovníků dětských domovů k připravované změně v péči o ohrožené dítě

Lenka Maturová

Bakalářská práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka MATUROVÁ**
Osobní číslo: **H09473**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Názory a postoje odborných pracovníků dětských domovů k připravované změně v péči o ohrožené děti**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti ústavní výchovy, dětských domovů a legislativy.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BOŤOVÁ, A. et al. Národní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice. Brno: Triada, 2008. ISBN 978-80-254-3353-9.

BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. a PAZLAROVÁ, H. Práva ohrožených a znevýhodněných dětí. In: Bulletin pro sociální prevenci, pomoc a intervenci. Šéfredaktor PaedDr. Petr KLÍMA. Praha: Éthum, březen 2003, roč. 37, s. 6-22.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

MATOUŠEK, O. et al. Individuální plánování služeb u dětí a mladistvých s důrazem na mladistvé odcházející z ústavní výchovy. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-80-254-2756-9.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J. a KODYMOVÁ, P. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

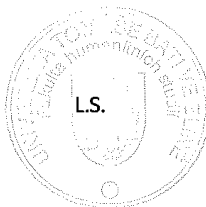
Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **4. května 2012**

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 27.4.2012

.....
Marek Huda

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zaměřuje na školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a zabývá procesem transformace a sjednocením systému péče o ohrožené děti.

Cílem je zjistit jaké názory a postoje zaujmají odborní pracovníci dětských domovů ke změnám připravovaným v péči o ohrožené děti. Podrobněji se věnuje analýze dokumentů, které s tímto systémem péče souvisejí.

V neposlední řadě podává také informace o tom, jak odborná veřejnost navrhované změny v systému péče o ohrožené děti hodnotí.

Klíčová slova: dítě, rodina, ohrožené dítě, náhradní výchovná péče, dětský domov.

ABSTRACT

The bachelor's thesis is concentrated on educational facilities for the execution of institutional pedagogy and is concerned with the transformation process and unification of the system of the care for endangered children.

The objective is to find out what conceptions and attitudes specialists of children's homes take up to planned changes in the care for endangered children. It also deals with an analysis of documents concerning this care system more in detail. Particularly, it reports how the planned changes in the system of the care for endangered children are evaluated by qualified public.

Keywords: child, family, endangeredchild, substitute educational care, children'shome.

Mnohokrát děkuji vedoucí práce Mgr. Soni Vávrové, Ph.D., proděkance pro pedagogickou činnost za metodické vedení, cenné rady a připomínky, které přispěly ke vzniku bakalářské práce.

Děkuji také odborným pracovníkům dětských domovů za poskytnutí informací potřebných k vypracování praktické části předložené bakalářské práce.

A v neposlední řadě bych ráda poděkovala také Mgr. Vlastimilu Klud'ákovi za jeho přístup, podporu a pomoc v průběhu mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné. Předloženou práci jsem vypracovala sama pod odborným vedením vedoucí bakalářské práce na základě použité literatury a internetových zdrojů.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 POSTAVENÍ DÍTĚTE VE SPOLEČNOSTI	13
1.1 HISTORICKÉ POJÍMÁNÍ DĚTSTVÍ	14
1.2 LEGISLATIVNÍ NORMY UPRAVUJÍCÍ POSTAVENÍ A PRÁVA DÍTĚTE V RODINĚ.....	14
1.3 POSTAVENÍ DÍTĚTE V RODINĚ	16
1.3.1 Rodina a dítě v kontextu historického vývoje.....	17
1.3.2 Postavení dětí a pojmání rodiny v současném světě	18
2 OHROŽENÉ DÍTĚ A NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE	19
2.1 SYSTÉM PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI V ČESKÉ REPUBLICE	20
2.2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA JAKO SOUČÁST SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI	21
2.2.1 Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.....	22
2.2.1.1 Diagnostický ústav	22
2.2.1.2 Výchovný ústav.....	23
2.2.1.3 Dětský domov	23
2.2.1.4 Dětský domov se školou	24
2.2.1.5 Aktuální situace, problémy a úkoly ústavní výchovy	25
3 TRANSFORMACE SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI	26
3.1 TRANSFORMACE ÚSTAVNÍ VÝCHOVY NA ÚZEMÍ NAŠICH SOUSEDŮ.....	26
3.1.1 Transformace ústavní výchovy na Slovensku	27
3.1.2 Transformace ústavní výchovy v Polsku.....	28
II PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 TÉMA VÝZKUMU	31
4.1 VÝZKUMNÝ CÍL	31
4.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	32
4.3 VOLBA VÝZKUMNÉ STRATEGIE.....	32
4.4 TECHNIKY SBĚRU DAT	33
4.5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT.....	34
5 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	41
5.1 DÍLČÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 1	41
5.2 DÍLČÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 2	41
5.3 DÍLČÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 3	42
5.4 DÍLČÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 4	42
5.5 DÍLČÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 5	42
6 NÁVRHY A DOPORUČENÍ	44
ZÁVĚR	45

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	46
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	50
SEZNAM OBRÁZKŮ	51
SEZNAM TABULEK.....	52
SEZNAM PŘÍLOH.....	53

ÚVOD

Práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu zajišťuje sociálně-právní ochrana dětí. Ta mimo jiné zahrnuje také ochranu oprávněných zájmů dítěte a v oblasti obnovování narušených funkcí rodiny by měla zaujímat významné postavení. Sociálně-právní ochrana dětí spadá do pole působnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí, což jsou především příslušné obory obecních úřadů. Ty mají za úkol ohrožené děti aktivně vyhledávat, dohlížet na rodiče, zda si plní své povinnosti, pomáhat jim řešit výchovné problémy, či jim také poskytovat nebo zprostředkovat poradenství. Personální vybavení odborů sociálně-právní ochrany dětí je však takové, že pro soustavnou poradenskou a terapeutickou činnost nejsou takové podmínky vytvořeny. V současnosti není nijak výjimečné, že se jeden pracovník tohoto odboru zabývá 400 i více rodinami ročně. Přestože je již vytvořen právní prostor pro rozvoj neústavních forem péče, nedaří se je ve větším měřítku prosazovat, a tudíž nejméně náročným postupem u nás je předat děti do ústavů. (Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2005, s. 32)

Česká republika patří mezi země s vysokým počtem dětí umístovaných do institucionální péče v Evropě. V zařízeních rezortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy, výchovné ústavy) bylo umístěno ke dni 31. 10. 2007 celkem 7 427 dětí. (MŠMT, © 2006)

Ze jmenovaných školských zařízení pro výkon ústavní výchovy pro mou bakalářskou práci budou nejvýznamnější roli zaujímat právě dětské domovy. Dětský domov nevyjadřuje tutéž kvalitu výchovného prostředí jako výraz domov, jímž označujeme místo, kde normálně v rodině vyrůstá dítě. Dětský domov, v němž je pod jednou střechou koncentrováno 48 dětí, není domovem, ale ústavním zařízením. Jeho zaměstnanci nejsou psychologickými rodiči, ale zaměstnanci, jejichž angažovanost na osudu dítěte je nevyhnutelně omezována institucionálními bariérami. (Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 60-61)

„Vinu“ za nepříznivé působení ústavů na děti nelze svalovat na pracovníky ústavů, ti často jednají s nejlepšími úmysly a vydávají mnoho sil na to, aby dětem nepřítomnost rodiny nějakým způsobem kompenzovali. Vina je v systému čili v tom, jak je péče organizovaná. Hlavní odpovědnost nese státní správa. Vysoké počty dětí v ústavní péči souvisí s nedostatečným rozvojem sociálních služeb pro děti a rodiny. (Matoušek, 2007, s. 4)

Stěžejním úkolem mé práce je poukázat na základní nedostatky současného systému péče o ohrožené děti v České republice, projít jednotlivé oblasti navrhovaných změn a opatření v

procesu transformace a chtěla bych také nastínit, jak probíhá transformace ústavní výchovy v Polsku a na Slovensku.

Na závěr se pokusím zmapovat, jak danou problematiku hodnotí odborní pracovníci dětských domovů zlínského, jihomoravského kraje a moravskoslezského kraje. K samotnému procesu transformace systému péče o ohrožené děti jsem prostudovala dostupné materiály.

Zaměřila jsem se na dokumenty vydané vládou ČR jako je „Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy,“ (schválený dne 19. ledna 2009) či vládní dokument „Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011“ (schválený dne 13. července 2009). Oba dokumenty uvádím v příloze.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POSTAVENÍ DÍTĚTE VE SPOLEČNOSTI

Tou nejjednodušší a nejzákladnější charakteristikou dítěte je bezesporu charakteristika jeho věkovým určením. Hovoříme-li o dítěti, máme na mysli jedince, který se nachází v určitém věkovém rozmezí, jež lapidárně označujeme jako dětský věk. Pohled na člověka z hlediska věkového členění jeho života (vývojové periodizace) je jedním z nejobvyklejších. (Helus, 2004, s. 87)

Nejpodrobněji se s rozlišením fází dětského věku setkáváme u Marie Vágnerové. Marie Vágnerová (1999) například rozlišuje devět období dětského věku, jako první uvádí věkové určení období prenatalní. Prenatální vývoj podle ní trvá 9 kalendářních nebo 10 lunárních měsíců po 28 dnech. Je to doba od oplození vajíčka do narození dítěte. Druhým věkovým rozmezím je období novorozenecké. Novorozenecké období trvá 1 měsíc. Třetím obdobím je kojenecký věk, kterým je označován 1. rok života dítěte. Čtvrtým obdobím života dítěte je batolecí věk, zahrnuje dobu od 1-3 let. Pátým obdobím je předškolní věk, který trvá od 3 přibližně do 6 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně - nástupem do školy. Šestým věkovým určením je logicky období nástupu do školy. Sedmým věkovým rozmezím je školní věk, jde o období základní školy, které Vágnerová rozděluje následně ještě na tři dílčí fáze. Raný školní věk trvá od nástupu do školy, přibližně od 6–7 let do 8–9 let. Střední školní věk trvá od 8–9 let do 11–12 let, tj. do doby, kdy dítě přechází na 2. stupeň základní školy a začíná dospívat. Starší školní věk navazuje na střední školní věk a trvá do ukončení základní školy, to znamená přibližně do 15 let. Toto období bývá označováno jako pubescence.

Předposledním osmým obdobím je pubescence - dospívání. Dospívání je charakterizováno jako přechodná doba mezi dětstvím a dospělostí, začíná kolem 11. roku věku, končí ve 20 letech. První fáze dospívání je lokalizována mezi 11. a 15. rokem, s určitou individuální variabilitou, danou v tomto případě především geneticky.

Posledním obdobím je adolescence, která je druhou fází relativně dlouhého časového úseku dospívání. Trvá přibližně od 15 do 20 let s určitou individuální variabilitou (zejména v oblasti psychické a sociální, vzácněji i somatické). Vstup do fáze adolescence je biologicky ohraničen pohlavním dozráním.

1.1 Historické pojmání dětství

Ve světě antiky bylo dítě tvorem bezprávným. V antickém Římě mohl otec nakládat s dítětem, jak se mu zlíbí – mohl jej prodat i zabít. Tomuto právu se říkalo „potestas patris“ a vycházelo hlavně z přesvědčení o zásluze muže na zplození nového lidského jedince. Znamé je rovněž zabíjení dětí s tělesnými vadami a někdy i děvčat v éře spartské republiky. Nad fyzickou likvidací nechtěných dětí ve středověku převládl způsob jejich umísťování do nalezinců, které byly většinou zpravované a budované církví. (Pöthe, 1999, s. 16-17)

Ve 4. století po Kristu se objevuje zákon z r. 374, který pokládá zabití dítěte za vraždu.

S křesťanstvím byl pojem dítě následně zařazen do právního kodexu, kde je dítě vnímáno jako samostatná lidská bytost, s lidskou duší, na níž se pak vztahuje příkázání „nezabiješ.“

V 16. století dochází k proměně pojetí dítěte, objevuje se představa, že dítě potřebuje také určitou disciplínu, morální zakotvení a určité vědomosti. (Dunovský, Dytrych a Matějček, 1995, s. 33)

Druhá polovina 18. století přinesla řadu pokrokových myšlenek ve prospěch dítěte. Dítě je vnímáno jako naděje společnosti, je důležité klást důraz na jeho výchovu a vzdělání.

Na přelomu 18. a 19. století, tedy po nástupu osvícenství se začíná čím dál víc zdůrazňovat svébytnost v období dětství s potřebou láskyplného přístupu v rodině. ((Pöthe, 1999, s. 17)

Od počátku našeho století dochází k oslabování důrazu na poslušnost, zdůrazňována je výchova a vytváření správných návyků dítěte. (Dunovský, Dytrych a Matějček, 1995, s. 33)

„Dětství tvoří první fázi životopisu, anebo lépe osobních dějin každého z nás.“ (Helus, 1984, s. 30)

1.2 Legislativní normy upravující postavení a práva dítěte v rodině

K vymezení postavení dítěte a jeho práv v rodině mi poslouží zákon č. 104/1991 Sb., o úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů. Úmluva o právech dítěte je právně závazným právním dokumentem, pojednává o základních právech a potřebách dětí.

Garantuje zajištění základní ochrany dětí v mezinárodním kontextu, přijata byla v roce 1989. Prohlašuje rodinu za přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů, zejména dětí, které musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. Dítě tak ve smyslu těchto mezinárodních dokumentů potřebuje zvláštní záruky pro svou duševní a tělesnou nezralost, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm.

Zákon č. 104/1991 Sb., o úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů, potom upravuje postavení dítěte.

Zde se dítětem rozumí: „každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.“ (MPSV, 4. 10. 2010)

Pod pojmem „dítě“ se pro potřeby sociálně právní ochrany v souladu s Úmluvou o právech dítěte míní osoba nezletilá. Sociálně-právní ochrana zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte. Představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před duševním nebo tělesným násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. (MPSV, 14. 7. 2009)

Sociálně právní ochranou dětí se zabývá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Sociálně právní ochranou rozumí zejména: „ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Pro účely tohoto zákona se dítětem rozumí nezletilá osoba.“ (MPSV, 9. 6. 2009)

S právy dítěte souvisí také zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Zabývá se občanskoprávní vztahy, čímž přispívá k naplňování občanských práv a svobod, zejména ochrany osobnosti.

Občanský zákoník naznačuje, že „způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé. Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku.“ (Portal.gov, © 2012)

Oblastí rodinného práva se zabývá zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Definiuje rodičovskou zodpovědnost jako „souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj; při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění.

Rodiče jsou povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje.“ (MPSV, 9. 6. 2009)

1.3 Postavení dítěte v rodině

Postavení dítěte ve společnosti dnes se podobně jako v minulosti, odvozuje od vztahu mezi dítětem a dospělým. Tento vztah vždy byl a bude vztahem nerovným, založeným na moci uplatňované dospělým. Nerovným je také proto, že v případě zneužití této moci se nemůže dítě účinně bránit.

Moc dospělého se uplatňuje přímo v rámci rodiny a nepřímo prostřednictvím státu. Dítě se přirozeně rodí a vyrůstá v rodině. Soužitím v intimním společenství rodiny se člověk jako tvor sociálně liší od svých starších biologických příbuzných.

Rodina coby instituce vznikla na počátku lidských dějin jako ochranné společenství, které chrání před vnějším nebezpečím. Rodinné společenství je definované jako společné místo a sdílení radostných i tragických událostí. Tradičně tedy rodina existovala v prostředí širšího společenství složeného z blízkých a vzdálených příbuzných, příslušníků stejného rodu.

Tyto přirozené vazby zaručovaly ochranu a výchovu dětí v případech, kdy se o ně nemohli postarat vlastní rodiče. (Pöthe, 1999, s. 16-25)

Rodina je instituce, kterou formuje civilizace, kultura i společnost. Tradiční slogan - rodina je základem společnosti, má v každé společnosti jiný význam.

Ve všech známých společnostech je rodina hlavním činitelem socializace neboli tvorby společnosti z nedospělých jedinců. (Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 11)

V prvních fázích života dítěte má velký význam, nejen jako místo, v němž jsou předávány dětem modely chování v určitých situacích, ale také jako místo, kde se dítě cítí v bezpečí. (Vávrová, 2012, s. 36)

Rodina je součástí společenské mikrostruktury, kde se realizuje proces začleňování jedince, proto bývá označována jako průsečík života jedince a společnosti. Ve vztahu k dítěti rodina zaujímá úlohu rozhodující, nezastupitelnou. (Dunovský, 1986, s. 9)

Rodina hraje nejvýznamnější roli pro udržení lidstva, souvisí s potřebou prodloužit vlastní existenci přivedením potomků na svět. Je to vlastně jedna z obecně dostupných cest k přesažení horizontu vlastní smrti. Jednoznačně definovat, co je to rodina nelze, dodnes užívané definice se opírají o příbuzenství, které vznikne sňatkem nebo narozením vlastních dětí, jsou již příliš úzké.

V našem typu společnosti se spíše hovoří o rodinném soužití. Jádrem tohoto soužití, pokud spolu dva dospělí žijí je citová vazba mezi nimi. Dospělí partneři mohou být opačného i stejného pohlaví. Existují však i rodinná soužití, v nichž žije jeden dospělý s dítětem či s dětmi. Zde je poutem rodičovství. Díky tomu tradiční pojem rodina získává širší význam. V současnosti existuje v zemích patřících do naší civilizace souběžně více forem rodinného soužití, mezi které patří jak všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenství, tak i legalizovaných či nelegalizovaných vztahů mezi dospělými a tak podobně. (Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 12-13)

1.3.1 Rodina a dítě v kontextu historického vývoje

Od starověku bylo podniknuto mnoho pokusů vychovávat děti v prostředí jiném než jakým je prostředí rodinné a tyto pokusy ukázaly nenahraditelnost rodiny.

Do 18. století byla v Evropě rodina společenstvím, které své členy ekonomicky zajišťuje, poskytuje jim vzdělání a péči v době nemoci či ve stáří. Mimo společenství rodiny bylo téměř nemožné přežít. Kdo v rodině nežil, byl člověkem nepřislušným, měl blízko k postavení na okraji společnosti. (Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 13-14)

„Prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává, je právě rodina.“ (Matoušek, 2003, s. 9)

Do roku 1899 jsou ohniskem pozornosti mravní zásady, dítě má být vedeno ke kázni a k poslušnosti, a to od nejútlejšího věku. Výchovnými ideály byl pořádek, pravidelnost a klid. Dále byla zdůrazňována rodinná hierarchie, v níž stojí na vrcholu otec. Děti rodičům měly vykat. Laskavost rodičů k dítěti nebyla chybou, měla být vyvažována nesmlouvavým postojem k chybám dítěte. Mazlení se nedoporučovalo. Dítě si nemělo zvykat na požitky, sexualitu dětí bylo žádoucí potlačovat, byť by se projevovala jen v náznacích. Uvolňování patriarchální struktury společnosti doprovázené

změnami ve společenském postavení žen na počátku 20. století oslabilo autoritativní tóny.

Rodičům se doporučovalo, aby kázeň nevynucovali prostřednictvím síly, ale aby apelovali na rozum dítěte. Poslušnost neměla být slepá, ale vědomá. Násilí na dítěti je nutné omezit, je třeba posilovat dobré stránky povahy dítěte. Ideálem výchovy byla rozumnost, uměřenost a vzdělanost.

Na konci 20. století se začíná zdůrazňovat mateřská a rodičovská láska, rodiče mají být k dítěti pozorní a shovívaví. Mají mu poskytnout příležitost k experimentování, k uspokojení výzkumného pudu.

Hlavní je, aby dítě mělo k rodičům dobrý vztah, aby rodina byla harmonická. (Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 94-95)

1.3.2 Postavení dětí a pojmání rodiny v současném světě

Ideální podoba rodiny počítá s rovnocenným postavením muže a ženy, s jejich kooperací při vedení domácnosti, výchově dětí i při obstarávání prostředků pro život rodiny.

(Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 95)

Důležitou roli v současném pojmání rodiny hrají také kolektivní zařízení pro předškolní děti, kde jesle a mateřské školy snižují počet let, po něž jsou děti výhradně v péči rodiny. Velikost rodiny se statisticky zmenšuje, stoupá počet lidí, kteří spolu žijí, aniž mají děti. Ženy se emancipují, vstupují v historicky nevídané míře na trh práce, což mění jejich chuť a možnost angažovat se v tradiční ženské roli v rodině – v roli hospodyně a vychovatelky dětí.

V posledních čtyřiceti letech také došlo k poklesu sňatečnosti. Stoupá počet lidí, kteří spolu mají dítě bez oficiálního svazku. Dále se zvyšuje věk, v němž lidé do manželství vstupují. Trvale stoupá také počet rozvodů a klesá počet lidí, kteří se po rozvodu znovu vdávají a žení. (Matoušek a Kroftová, 2003, s. 38-39)

2 OHROŽENÉ DÍTĚ A NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE

Pojem „ohrožené dítě“ odvozuje svůj význam od anglosaského „child a risk.“

V posledních letech, zejména díky terminologii Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji z roku 1990, je nahrazen pojmem „děti ve zvlášť obtížných situacích.“

Vš 22 zmíněné deklarace jsou pak dále k tomuto pojmu výslovně vztaženy „sirotci, děti ulice, děti uprchlíků, přesídlenci, oběti válek a přírodních lidmi způsobených katastrof, děti migrujících dělníků nebo děti žijící v jiných sociálně znevýhodněných skupinách, pracující děti, děti a mladí lidé uvěznění v pasti prostituce, pohlavního zneužívání a jiných forem vykořisťování, invalidní děti, adolescentní provinilci, oběti apartheidu (politika rasového rozdělování nebo vylučování) a cizí okupace.“

Obdobný význam někdy mívají i pojmy děti v nouzi nebo děti se zvláštními potřebami. Těmto na první různorodým dlouhodobě ohrožujícím situacím je společné především to, že se týkají životního stylu jedinců, rodin, sociálních skupin a jejich prostřednictvím také dětí. Dalším důležitým společným znakem je, že děti si tyto situace nevolí svobodně, ale jsou do nich většinou nedobrovolně vrženy a není, až na výjimky v jejich silách vymanit se z těchto podmínek. (Kovařík, Pazlarová a Bubleová, březen 2003, s. 6-22.)

Pod výrazem „ohrožené děti“ můžeme mínit také děti, jejichž vývoj je ohrožen chybným nebo nedostatečnou kvalitou rodičovské péče. (Matoušek a Pazlarová, 2008, s. 10)

Na dítě separované od rodičů je vždy potřeba pohlížet jako na dítě ohrožené, na dítě, jehož vývoj je narušen, protože vlastní rodina dítěte má v jeho životě zásadní a nezastupitelnou roli. (Rotreklová, říjen 2008, s. 7)

V každém údobí vývoje lidské společnosti se můžeme setkat s tím, že nikoliv všechny děti jsou vychovávány svými biologickými rodiči, vždy existovala a bude existovat více nebo méně početná skupina dětí, které budou vyrůstat mimo svou biologickou rodinu. (Frinta a Melicharová, 2008, s. 26)

Legislativa není v pojmenování dítěte vychovávaného mimo svou biologickou rodinu jednoznačná. Najdeme v ní ústavní výchovu, ústavní péči, náhradní výchovu či náhradní péči. Pojmy náhradní výchova a ústavní výchova na jedné straně a náhradní péče a ústavní péče na straně druhé se zpravidla používají jako synonyma. Shodu můžeme nalézt pouze v tvrzení, že dítě je v náhradním rodinném prostředí, ve kterém se mu dostává nejen péče, ale také výchovy. Péče na rozdíl od výchovy může mít neosobní, pouze obslužný charakter. Může být dlouhodobá, celoživotní. Pečovat lze i bez toho, že bychom vychovávali.

Výchova je oproti tomu osobnější povahy a péči v sobě přímo zahrnuje. Bez výchovy není člověk člověkem. (Škoviera, 2007, s. 23-30)

Výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj je právem a povinností rodičů. V situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, je třeba hledat optimální formu náhradní výchovy.

Náhradní výchovnou péči o děti v České republice dělíme do šesti oblastí: 1. svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby než jsou rodiče, 2. péči pěstounskou, 3. poručenství, 4. osvojení, 5. umístění a pobyt dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, 6. výchovu ústavní. Uvedené formy náhradní výchovy upravuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. (MPSV, 14. 7. 2009)

Náhradní péče o dítě je upravována množstvím právních předpisů povahy soukromoprávní, či také povahy veřejnoprávní. (Frinta a Melicharová, 2008, s. 37)

2.1 Systém péče o ohrožené děti v České republice

Agenda péče o ohrožené děti u nás spadá do gesce pěti rezortů, tedy Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti.

Představitelé těchto rezortů, pověřuje stát tím, aby konkrétní případy ohrožení dítěte řešili co nejodpovědněji, především ve prospěch bezpečí a blaha dítěte. Činnost kompetentních orgánů v ochraně dítěte by měla odrážet (nikoli nahrazovat) postoj celé společnosti. (Pöthe, 1999, s. 18)

V předkládané bakalářské práci podrobněji rozeberu, co spadá do problematiky péče o ohrožené děti v rezortu Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

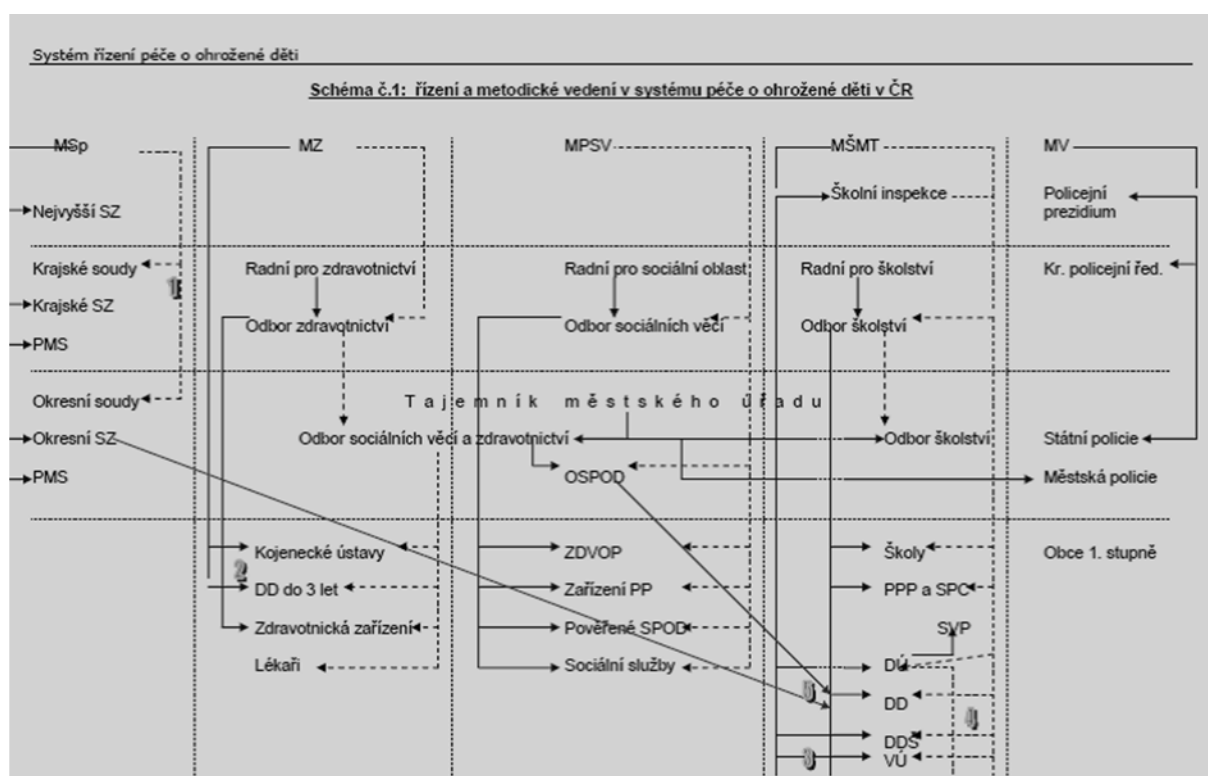
Ministerstvo práce a sociálních věcí v současnosti vykonává největší podíl činností, které spadají do problematiky péče o ohrožené děti. Jsou realizovány prostřednictvím sociálně-právní ochrany dětí. Patří sem přezkoumání pravomocných rozhodnutí krajských úřadů v odvolacím a přezkumném řízení, činnosti spojené s pověřováním nestátních subjektů k výkonu sociálně-právní ochrany dětí; finanční zajištění výkonu sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obcí a krajů, agenda náhradní rodinné péče ad.

Ministerstvo zdravotnictví řeší práci s ohroženými dětmi zejména v souvislosti s činností odboru zdravotních služeb, odboru zdravotně sociálních služeb, odboru strategie a řízení ochrany a podpory veřejného zdraví a odboru ochrany veřejného zdraví.

Jedná se o praktické lékařství pro děti a dorost a sociální pediatrii, péče o děti v dětských centrech a dětských domovech pro děti do 3 let, prevenci násilí na dětech apod.

Vykonává činnosti související s agendou dětských domovů, dětských domovů se školou, diagnostických ústavů a výchovných ústavů.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se podílí na přípravě metodických materiálů a právních norem k náhradní péči; na spolupráci s rodinami dětí umístěných v zařízeních; či spolupráci se zařízeními při vyhledávání dětí vhodných pro náhradní rodinnou péči atd. (MPSV, 11. 10. 2010)

Obr. Reforma systému péče o ohrožené děti

Zdroj: MPSV

2.2 Ústavní výchova jako součást systému péče o ohrožené děti

Preference náhradní péče, která má charakter péče rodinné, je zcela přirozená a správná, avšak nelze opomínat, že vždy bude existovat určitá skupina dětí, u nichž nebude jiné možnosti náhradní péče, než je právě výchova ústavní.

„Děti ochrany potřebné, jež v rodinách opatřiti nelze svěřeny by byly do péče vhodných ústavů, které jim mají nahrazovat život v rodině, poskytující jim potřebné obživy a domácí mimoškolní výchovy i dozoru. Ústavů takových může se použití zejména k zatímnímu, přechodnému opatření těch, jež octnou se náhle v bídě a nouzi na tak dlouho, dokud jiným

způsobem nebude náležitě postaráno o jejich zaopatření a výchovu.“ (Frinta a Melicharová, 2008, s. 32)

Ústavní výchova patří mezi formy náhradní výchovy dětí u nás. Přistupuje se k ní tehdy, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže ze závažných důvodů rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte ji nemohou nebo nechtějí zabezpečit. Před jejím nařízením je nutné vždy prozkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, tj. svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, do pěstounské péče nebo osvojením.

Náhradní rodinná péče má totiž před péčí ústavní přednost. (MPSV, 14. 7. 2009)

2.2.1 Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Školskými zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a změně dalších zákonů: diagnostické ústavy, výchovné ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou (dříve dětské výchovné ústavy).

V naprosté většině jde o státní zařízení, která poskytují dětem na základě rozhodnutí soudu komplexní péči od 3 do 18, případně do 26 let. (Janský, 2004, s. 93-94)

Zařízení mohou být diferencována podle věku, mentální úrovně, zdravotního postižení, stupně obtížnosti výchovy, popřípadě i podle pohlaví svěřenců.

S výjimkou diagnostických ústavů má právo zakládat zařízení náhradní výchovné péče ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy i jiná právnická nebo fyzická osoba. (Jedlička et al., 2004, s. 307)

V předkládané bakalářské práci poskytnu informace o všech školských zařízeních náhradní výchovné péče, svou pozornost však budu soustředit zejména na dětské domovy, kterými se budu zabývat detailněji.

2.2.1.1 Diagnostický ústav

Poskytuje péči dětem a mladistvým s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochranou výchovou, zadrženým na útěku z jiných zařízení, popřípadě zadrženým z místa dočasného pobytu či podmíněného umístění.

Má ministerstvem určenou oblast působnosti – územní obvod. Pobyt svěřence v diagnostickém ústavu trvá zpravidla osm týdnů, v odůvodněných případech je klient umístěn diagnostickým ústavem do dětského domova nebo výchovného ústavu.

Diagnostický ústav je diferencován podle věku svěřenců, případně i podle pohlaví. Vnitřně se člení na čtyři pracoviště, relativně samostatná oddělení. Tvoří je pracoviště diagnostické, výchovně vzdělávací, sociální práce a záchytné.

Základní organizační jednotkou je výchovná skupina. (Jedlička et al., 2004, s. 308-310)

2.2.1.2 Výchovný ústav

Zajišťuje výkon ústavní výchovy zpravidla u dětí starších deseti let s vážnými poruchami chování nebo zajišťuje výkon ochranné výchovy. Základní organizační jednotkou je opět výchovná skupina. (Jedlička et al., 2004, s. 311)

Do diagnostických nebo výchovných ústavů, jsou umísťovány děti a mladiství s nařízenou ústavní výchovou, v případech, kdy selhává rodina nebo jsou známky sociálního selhávání dítěte a také děti a mladiství s uloženou ochranou výchovou, které spáchaly čin, který nelze vzhledem k věku potrestat jinak. (Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2005, s. 271)

2.2.1.3 Dětský domov

Poskytuje ústavní a výchovnou péči dětem, o něž nemá kdo pečovat nebo jimž nelze ze sociálních důvodů zajistit péči ve vlastní rodině, popřípadě náhradní rodinou péči. (Frinta a Melicharová, 2008, s. 33)

Dětský domov pečuje o děti, které nemají závažné poruchy chování (tzv. cuasus socialis). Mohou se proto vzdělávat ve školách, které nejsou součástí dětského domova. V praktické rovině saturují dítěti především sociální a výchovné zázemí, velké procento umístěných dětí přichází jako nechtěné z rozpadlých rodin, nebo přímo z kojeneckých ústavů.

V současnosti dochází k novému jevu, kdy do dětských domovů jsou umísťovány děti z důvodů „chudoby“, tedy z rodin, které nejsou schopny materiálně zabezpečit potřeby dítěte. Přestože primárním pro umístění bývají sociální důvody, velmi často jsou připojené i problémy osobnostní a výchovné. (Janský, 2004, s. 94)

Základní organizační jednotkou pro dětský domov je rodinná skupina, kterou tvoří děti různého věku i pohlaví. Struktura i denní režim a systém komunikace, včetně hospodaření se svěřenými prostředky, má za úkol co nejvíce přizpůsobit dětský domov životu v běžné

rodině. Sourozenci se vzhledem k žádoucímu udržení rodinných vazeb zpravidla zařazují do jedné skupiny. (Jedlička et al., 2004, s. 310)

2.2.1.4 Dětský domov se školou

Jde o speciální školské zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy určené u dětí, které mají závažné poruchy chování, nebo z důvodu aktuálního psychického oslabení (duševní poruchy), vyžadují specifickou výchovně léčebnou péči. Zde jsou umístovány děti z pravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky a součástí školského zařízení je příslušný typ školy.

Do dětských domovů se školou se dostávají děti na základě závažných poruch chování, které často naplňují skutkovou podstatu trestného činu.

Tyto závažné problémy, které jsou důvodem pro nařízení předběžného opatření soudu či ústavní výchovy, jsou téměř vždy symptomem dysfunkčnosti rodiny. (Janský, 2004, s. 94-95)

Přijetím nového „zákona o ústavní výchově“ (č. 109 – s platností od 1. 7. 2007) se podařilo vytvořit legislativní rámec pro modernizaci systému ústavní a ochranné výchovy, jež umožnil kvalitativně posunout úroveň poskytované péče.

Tento zákon vymezil požadavek významného snížení počtu dětí ve skupině, transformaci internátních typů dětských domovů na zařízení se strukturou „rodinných“ jednotek, zřídil institut tzv. smluvní rodiny, umožňující umístit potřebné množství dětí mimo kolektivní zařízení do stabilního rodinného prostředí.

Nešlo pouze o to, snížit celkovou kapacitu velkých zařízení, ale transformovat domovy internátní na „rodinné typy zařízení,“ tak, aby byly dispozičně i funkčně odlišné. Rodinné jednotky v rámci domova představují autonomní útvary, které poskytují komplexní zázemí malé skupině dětí různého věku, kde se mohou uplatňovat přirozené vztahy pomoci a ochrany, jež jsou blíže komunikaci v rodině.

Děti by měly odcházet připravené zvládat nároky praktického života. (Janský, 2004, s. 96-97)

2.2.1.5 Aktuální situace, problémy a úkoly ústavní výchovy

Základním úkolem u zařízení, která poskytují péči dětem umístěným mimo vlastní rodinu, je zajištění kvalitních a bezpečných (nestresových) podmínek, vytvořených na podkladě pozitivních emočních vztahů, umožňujících prožitek důvěry mezi dítětem a dospělým.

Aktuální situace sítě školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy se v mnohých případech stále od těchto požadavků značně odlišuje. Je známým faktem, že úroveň výchovně vzdělávacího systému odráží stav společnosti a ústavní zařízení jsou toho názorným příkladem. Ne všechna totiž splňují nároky na moderní specializovaná zařízení, jež poskytují všestrannou individualizovanou péči. Výsledkem by mělo být snižování počtu dětí v jednotlivých ústavech spolu se vznikem nových specializovaných zařízení.

Náročnost těchto změn je zcela evidentní a vyžaduje nutná dílčí řešení, která však nelze odkládat a společnost musí zcela jasně deklarovat vůli po změnách a jejich preferencích.

(Janský, 2004, s. 95-96)

3 TRANSFORMACE SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s ministerstvem vnitra, ministerstvem spravedlnosti, ministerstvem zdravotnictví ale také i ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, vypracovalo návrh transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny. Na návrhu se dále podíleli zástupci samosprávy, zástupci nestátního sektoru či také zahraniční experti. Vůbec poprvé se tak podařilo nalézt mezirezortní shodu a společnou vůli ke změně nevyhovujícího systému.

Základním nedostatkem práce s ohroženými dětmi a rodinami u nás je její roztržičnost. Aktivity jednotlivých rezortů nejsou koordinovány, což z pohledu dítěte někdy znamená nedostatečně rychlé a nekompetentní rozhodování o nejlepší formě péče. Dítě tak může „uvíznout“ v pečujícím systému třeba proto, že není včas zajištěn jeho návrat do rodiny nebo vyhledání rodiny náhradní.

Přestože existují dílčí snahy o sjednocení a zkvalitnění práce s ohroženými dětmi, tyto jsou stále omezovány hranicemi jednotlivých rezortů. Pokud má být každému ohroženému dítěti zajištěna odpovídající péče, je třeba sjednotit metodické, personální, finanční a legislativní podmínky. Cílem transformace je zvýšit kvalitu práce s ohroženými dětmi.

Časové vymezení první fáze transformace je mezi roky 2009 a 2013. (MPSV, 30. 4. 2009)

Vládní iniciativu programu transformace je nutné vnímat jako impuls k zahájení procesu koncepčních, metodických a vzdělávacích aktivit vedoucích k zásadní změně filozofie a koncepce, jejich rychlé rozpracování a zavedení do praxe (Rotreklová, říjen 2008, s. 7)

Dalším krokem v procesu sjednocování systému péče o ohrožené děti je „Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy.“ Výsledkem mezirezortní spolupráce je Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Oba tyto materiály jsou dostupné k nahlédnutí v příloze.

3.1 Transformace ústavní výchovy na území našich sousedů

Touto kapitolou bych chtěla přiblížit zajímavé a inspirující prvky z transformace ústavní výchovy na území našich nejbližších sousedů. Hodlám se zaměřit na odlišnosti od našeho systému sociálně-právní ochrany dětí a ústavní výchovy, zejména na pozitivní prvky, které umožňují postupné snižování počtu dětí umístovaných do ústavní výchovy. (Žurovcová, 2008, s. 42)

3.1.1 Transformace ústavní výchovy na Slovensku

V květnu roku 2005 přijalo Slovensko zákon č. 305, o sociálně-právní ochraně dětí a o sociální kuratele, který sloučil problematiku dětí žijících, mimo vlastní rodinu pod jedno ministerstvo – Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny. Klíčovým subjektem v systému je orgán sociálně-právní ochrany dětí.

V zákoně je zakotvena spolupráce mezi tímto orgánem a neziskovými organizacemi. Orgán sociálně-právní ochrany vypracovává sám nebo ve spolupráci s neziskovými organizacemi plán výkonu výchovného opatření, které nejméně jedenkrát za dva měsíce vyhodnocuje za účasti dítěte, rodičů nebo jiné fyzické osoby, v jejíž péči se dítě nachází. Předání dítěte do zařízení, ve kterém se vykonává ústavní péče, zajišťuje orgán sociálně-právní ochrany dětí ve spolupráci s rodiči dítěte. Před umístěním dítěte do zařízení je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen poskytnout přiměřeným způsobem informace o zařízení, do kterého má být dítě umístěno, je povinen dále poskytnout informace o jeho právech a povinnostech a možnosti udržovat pravidelný kontakt s rodiči. Jsou-li sourozenci umístěni do různých zařízení, je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen vykonávat také opatření pro udržení a rozvoj sourozeneckých vazeb. Po umístění dítěte do daného zařízení vypracovává orgán sociálně-právní ochrany dětí společně s obcí plán sociální práce s rodinou dítěte.

Obec nejméně jedenkrát za šest měsíců předkládá orgánu sociálně-právní ochrany dětí zprávu o situaci rodičů umístěného dítěte, jejíž součástí je zhodnocení podmínek návratu dítěte do rodinného prostředí a oznámení možnosti svěřením dítěte do péče jiné osoby nebo do pěstounské péče.

Nejméně jedenkrát za šest měsíců předkládá orgán sociálně-právní ochrany dětí soudu také zprávu o účincích opatření přijatých na odstranění důvodu umístění dítěte a navrhuje další postup. Orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo akreditovaný subjekt zajišťuje přípravu dítěte i budoucích pěstounů nebo osvojitelů. Zájemci o náhradní rodinnou péči si mohou mezi nimi zvolit.

Ústavní výchova může probíhat v profesionálních rodinách v prostorách dětského domova, nebo v samostatném bytě. Osoba, která o děti pečuje, je zaměstnancem dětského domova. Tato forma ústavní výchovy má přednost před výchovou v dětském domově.

Dětský domov vypracovává individuální plán rozvoje osobnosti dítěte, jehož součástí je plán sociální práce s dítětem a jeho rodinou vypracovaný ve spolupráci s obcí a orgánem sociálně-právní ochrany nebo akreditovaným subjektem.

Tyto individuální plány jsou vyhodnocovány jedenkrát měsíčně. Dětský domov vytváří podmínky pro pobyt rodiče v dětském domově s cílem úpravy vztahů mezi ním a dítětem. Po dohodě s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a obcí může dětský domov soudu podat podnět na zrušení ústavní výchovy. Po odchodu dítěte nebo mladého dospělého z dětského domova s ním zařízení udržuje kontakt nejméně po dobu dvou let a poskytuje podporu. Informace o systému sociálně-právní ochrany a podobě ústavní výchovy dětí na Slovensku byly získány v průběhu let 2006 až 2008. (Žurovcová, 2008, s. 45-46)

3.1.2 Transformace ústavní výchovy v Polsku

Také Polsko má za sebou bolestivou reformou systému péče o děti a podpory rodiny. V rámci deinstitucionalizace, se zavedla individuální odpovědnost jednotlivých pečovatelů za konkrétní děti spojená s plánem opětovného sloučení dětí s jejich rodinami.

Šlo o metodu „individuálního plánování,“ kde detailní individuální plán řídí pečovatel. Ten mimo jiné podporuje pozitivní přístup založený na silných stránkách a potřebách dítěte a jeho příbuzných, obnovu schopnosti připoutání, pozitivní disciplínu a komunikaci. Vše začíná u předcházení rozpadu rodiny, pokračuje přes umístění dětí do dětských domova až po opětovné sloučení rodiny, případně po rozhodnutí o změně cíle plánu může jít o přesun dítěte do pěstounské péče. O děti v ústavech se dříve pečovalo ve skupinách, podrobně se neanalyzovala krize rodiny, a pro děti obvykle nebyly vytvářeny plány reintegrace.

Z toho důvodu děti zůstávaly v dětských domovech po mnoho let, aniž by se jim dostalo péče individuální. Dětské domovy většinou navíc neposkytovaly podmínky pro vytvoření sekundárních individuálních vazeb.

Transformace ústavní výchovy v Polsku byla provedena pod záštitou sdružení Náš domov. Změna byla namířena na individualizaci služeb pro děti a rodiny.

Souvisela se zavedením podrobných systémů plánování, jejímž cílem bylo, aby jednotliví pečovatelé přejímali zodpovědnost za vývoj a implementaci individuálního plánu v oblasti reintegrace rodiny.

„Metodu individuálního plánování“ vytvořil Tomasz Polkowski a v praxi ji rozvíjely dále také mnohé instituce ve formě malých komorních „dětských domovů.“

Díky tomu strukturální transformace velkých institucí dále probíhala zároveň s intenzivním školícím programem pro pečovatele, kteří vyjádřili ochotu pracovat v nových podmínkách.

Děti byly umístěny do domácího prostředí v pěti rodinných domech, v každém maximálně po čtrnácti dětech. Spolu s pečovateli se nyní děti staraly o chod domu, nakupovaly, vařily, uklízely a prali si špinavé prádlo sami.

Nebyli pro ně zajištěni uklízeči ani kuchaři a ani jiní administrativní pracovníci, kromě tří pracovníků kanceláře, kteří se starali o všech pět dětských domovů.

Nejdůležitějším výsledkem této transformace byla individuální odpovědnost každého z pěti pečovatelů za dvě až tři děti (obvykle sourozence) a provádění plánu služby.

Hlavním cílem byl plán reintegrace dítěte do jeho rodiny v kombinaci s vývojem systému místní podpory pro ohrožené rodiny. Zavedení tohoto procesu umožnilo zkrátit dobu, po kterou dítě zůstává v ústavu, na průměrných devět měsíců od doby, kdy je dítě odděleno od rodiny. Kromě provádění plánu práce s dítětem a jeho rodinou usiluje každý pečovatel i o rozvoj schopností dítěte připoutat se.

Individuální citové pouto mezi pečovatelem a dítětem je způsobem modelování obnovy narušených vazeb s osobami, u nichž by mělo nastat primární připoutání. Díky tomu je pracovní atmosféra v nových domovech „rodinného typu“ naprosto odlišná od skupinového prostředí dřívějších velkých ústavů.

Po několika letech praktické implementace těchto programů byla zvládnuta organizační řešení pro tyto malé „dětské domovy“ a mohla posloužit jako model pro mnoho místních sociálních úřadů v Polsku i v zahraničí.

Nastolené změny vycházejí z nového polského zákona, který stanovil rok 2014 jako lhůtu pro restrukturalizaci všech ústavů na preventivní nebo neintegrační programy s ústavy „domácího“ typu s ubytováním pro maximálně čtrnáct dětí. (Polkowski, 2008, s. 68-71)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 TÉMA VÝZKUMU

K výběru tématu výzkumu bakalářské práce mne inspirovala vlastní zkušenost.

Docela značnou část svého života, jsem sama prožila jako klient Dětského domova v Hodoníně a v rámci svého pobytu v zařízení jsem navázala více než jen pracovní vztah se svou sociální pracovnící. Náplň její práce mne oslovila natolik, že jsem se rozhodla pro studium sociální pedagogiky s cílem pracovat v budoucnu se skupinou ohrožených dětí a o danou problematiku jsem se začala více zajímat.

Vzhledem k svému profesnímu zaměření a také získaným zkušenostem z odborné praxe v institucionálním zařízení náhradní péče, kterou jsem absolvovala v Dětském domově v Liptáli.

Svůj výzkum jsem se proto také rozhodla zaměřit na to, jaké názory a postoje zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k připravované změně v péči o ohrožené děti.

Domnívám se, že v práci s ohroženými dětmi a jejich rodinami hraje nejvýznamnější roli prevence, která je u nás nedostatečná (vycházím z výzkumu paní PhDr. Věry Kuchařové CSc., která provedla analýzu současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů), část dokumentu je uvedena v příloze.

Zaměřit povinnosti pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí do oblasti terénní práce s rodinou je jistě vhodnějším způsobem, jak rodině pomoci, než předat dítě do rukou ústavů, což u nás patří k nejméně náročnému postupu.

Jako hlavní podnět ke změně lze pokládat „Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011.“ Tento vládní dokument pojednává o změnách, které je třeba pro zvýšení kvality práce s ohroženými dětmi a rodinami zavést. Součástí mé bakalářské práce je potom také práce s dalším vládním dokumentem, kterým je „Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy.“ Myslím si, že opatření týkající se změn v systému péče o ohrožené děti souvisejí také s připravovanými změnami v náhradní výchovné péči o děti pobývající ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy.

4.1 Výzkumný cíl

Cílem předpokládaného výzkumu je zjistit, jak odborní pracovníci dětských domovů v systému institucionální péče hodnotí změny připravované v péči o ohrožené děti.

4.2 Výzkumný problém a výzkumné otázky

V rámci výzkumu byl stanoven hlavní výzkumný problém ve znění: Jaké názory a postoje zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k připravované změně v péči o ohrožené děti.

Následně jsem zpracovala **5 dílčích výzkumných otázek**, které výzkumný problém potom dále rozvádějí:

1. Jaké stanovisko zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k připravovaným změnám v systému péče o ohrožené děti?
2. Jaké stanovisko zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k vytvoření postupů jednotných pro všechna zařízení poskytující institucionální péči ohroženým dětem?
3. Jak hodnotí odborní pracovníci dětských domovů postupy sociálních pracovníků v oblasti terénní práce s rodinou?
4. Jaké názory a postoje zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k plánovanému systému vzdělávání a supervize všech pracovníků v péči o ohrožené děti?
5. Jaké názory a postoje zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k navrhované profesionalizaci pěstounské péče?

4.3 Volba výzkumné strategie

V rámci výzkumu bakalářské práce byla použita metoda kvantitativního výzkumu. Kvůli nízké návratnosti jsem ji byla nucena rozšířit také o metodu výzkumu kvalitativního, která poslouží k rozšíření původního kvantitativně orientovaného výzkumu.

Výzkum je proveden prostřednictvím dotazníkového šetření a rozhovoru. Dotazník je vlastní konstrukce, je určen odborným pracovníkům zaměstnaným v dětských domovech (konkrétně vychovatelům a sociálním pracovníkům). Dotazník jsem do vybraných zařízení distribuovala emailovou poštou s prosbou o jejich vyplnění.

Dotazník bývá vymezen jako způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. (Chrásková, 2007, s. 163)

Z dotazníkového šetření jsem následně využila připomínek respondentů k problematice připravovaných změn v systému péče o ohrožené děti, ty byly následně použity k sestavení

strukturovaného rozhovoru. Rozhovor byl pořízen se zástupcem ředitele Dětského domova v Hodoníně Mgr. Vlastimilem Klud'ákem.

Rozhovor je metodou shromažďování dat o pedagogické realitě, která spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta. (Chráška, 2007, s. 182)

Pro můj výzkum byl využit rozhovor strukturovaný, který se vyznačuje tím, že při něm tazatel postupuje podle připraveného textu. Formulace otázek i jejich pořadí jsou přesně určeny, tazatel k otázkám nepřidává vlastní komentář, pouze je čte a odpovědi respondenta zaznamenává. Přibližuje se dotazníku, od kterého se liší jen tím, že záznam údajů provádí tazatel. (Chráška, 2007, s. 182)

4.4 Techniky sběru dat

Z výzkumných technik jsem využila dotazník a strukturovaný rozhovor. Dotazník stejně jako strukturovaný rozhovor obsahuje 19 otázek.

V dotazníku byly použity položky zjišťující fakta, používají se jako úvodní položky v dotazníku. Dále položky kontaktní, které uvádí respondenta do problematiky. V neposlední řadě byly použity položky zjišťující mínění, postoje a motivy. Dotazník je sestaven z uzavřených (strukturovaných) položek, prostřednictvím kterých je respondentům předkládána odpověď připravená předem. Jde o položky dichotomické, které obsahují dvě vzájemně se vylučující odpovědi, ale také položky polytomické, které předpokládají více odpovědí. Tyto položky je třeba rozdělit ještě na výběrové, kde zvláštní druh tvoří škálové položky, u nichž respondent odpovídá tak, že vybírá určitý bod na předložené škále.

Poslední použitou položkou je položka výčtová, u níž respondent vybírá současně několik odpovědí. V dotazníku je jen jedna otevřená (nestrukturovaná) položka a respondentovi tedy nenavrhuje žádnou hotovou odpověď. (Chráška, 2007, s. 164-168)

1. až 4. položka v dotazníku souvisí s otázkami zaměřenými na demografické údaje, otázka 5 a 6 je zaměřena na informovanost respondentů o plánovaných změnách v systému péče o ohrožené děti. Otázka 7, 11, 12, 13 a 18 souvisí s hodnocením současného systému péče o ohrožené děti. 8., 9., 10., 14., 15. a 19. otázka zjišťuje následně potom postoje respondentů k připravovaným změnám v systému péče o ohrožené děti. Posledními položkami jsou otázky 16 a 17, které respondentům poskytují prostor doplnit dotazník o zkušenost s výzkumným šetřením zaměřeným na podobné téma. Výzkumné šetření proběhlo v období

od října 2011 do února 2012. Začátkem března byla zahájena analýza získaných dat z vyplněných dotazníků a byl zkonstruován rozhovor. Návržnost dotazníků nelze určit vzhledem k tomu, že jsem nebyla seznámena s personální strukturou příslušného zařízení. Technika sběru dat formou rozhovoru slouží k rozšíření původního dotazníkového šetření. Byl sestaven z důvodu nízké návratnosti dotazníků.

4.5 Analýza a interpretace dat

Z vyplněných dotazníků jsem získaná data zpracovala nejprve do tabulek četností a pro přehlednost jsem u některých otázek vypracovala pro zvýšení přehlednosti sloupcové grafy v programu Microsoft Excel. V rámci svého výzkumu jsem provedla pouze třídění prvního stupně.

Pro určení polohy (míry ústřední tendence) jsem použila aritmetický průměr. Aritmetický průměr je metodou zpracovávání hromadných dat, kterou využíváme tehdy, potřebujeme-li všechna naměřená data nějakým způsobem výstižně a stručně charakterizovat - hledáme hodnotu, která by tyto naměřené hodnoty dobře „reprezentovala.“ (Chráška, 2007, s. 45)

K určení rozptylu (míry variability) jsem použila směrodatnou (standardní) odchylku.

Naznačuje kolísání jednotlivých hodnot právě kolem aritmetického průměru. (Chráška, 2007, s. 52)

Volbě výzkumného vzorku předcházela výběr záměrný. O výběru jistého prvku nerozhoduje náhoda, ale úsudek výzkumníka (Chráška, 2007, s. 22)

Výzkumný vzorek potom následně tvoří odborní pracovníci dětských domovů (vychovatelé a sociální pracovníci) z jihomoravského, zlínského a moravskoslezského kraje.

Tabulka č. 1: Složení vzorku respondentů podle věku

Věk	Absolutní četnost Ženy	Relativní čet- nost	Absolutní četnost Muži	Relativní četnost
do 30 let	5	0,13	1	0,1
31-40 let	7	0,18	3	0,3
41-50 let	12	0,32	4	0,4
51 a více let	14	0,37	2	0,2
	Σ 38	Σ 1	Σ 10	Σ 1

Výzkumného šetření se účastnilo celkem 48 respondentů, žen 38 (79%), mužů 10 (21%). 5 žen (13%) je ve věku do 30 let, 7 žen (18%) je v kategorii věku 31-40 let, 12 žen (32%) je ve věku 41-50 let a poslední kategorii zastupuje nejvíce žen, a to 14, tedy 37%. Muž pouze 1 (10%) je ve věku do 30 let, 3 muži (30%) jsou ve věku 31-40 let, 4 muži (40%), tedy nejvíce tvoří kategorii ve věku 41-50 let a 2 muži (20%) je ve věku 51 a více let.

Tabulka č. 2: Složení vzorku respondentů podle vzdělání

Vzdělání	Absolutní četnost Ženy	Relativní četnost	Absolutní četnost Muži	Relativní četnost
SŠ	20	0,53	2	0,2
VOŠ	5	0,13	1	0,1
Bc.	3	0,08	2	0,2
VŠ	10	0,26	5	0,5
	Σ 38	Σ 1	Σ 10	Σ 1

Celkem 20 žen (53%), tedy většina z celkového počtu vzorku má středoškolské vzdělání, 5 žen (13%) má vyšší odborné vzdělání, 3 ženy (8%) mají nižší vysokoškolské vzdělání a 10 žen (26%) má úplné vysokoškolské vzdělání. 2 muži (20%) mají středoškolské vzdělání, pouze 1 muž (10%) má vyšší odborné vzdělání, 2 muži (20%) mají nižší vysokoškolské vzdělání a 5 mužů (50%), tedy většina z celkového počtu vzorku má úplné vysokoškolské vzdělání.

Tabulka č. 3: Složení vzorku respondentů podle délky praxe

Praxe	Absolutní četnost Ženy	Relativní četnost	Absolutní četnost Muži	Relativní četnost
do 5 let	11	0,29	3	0,3
6-10 let	11	0,29	4	0,4
11-15 let	7	0,18	2	0,2
16-20 let	9	0,24	1	0,1
	Σ 38	Σ 1	Σ 10	Σ 1

Celkem 11 žen (29%) pracuje na pozici vychovatelka/sociální pracovníce do 5 let, 11 žen (29%) v rozmezí 6-10 let, tyto dvě kategorie délky praxe tvoří většinu z celkového počtu vzorku pro ženskou populaci. Dalších 7 žen (18%) je v rozmezí 11-15 let a posledních 9 žen (24%) je v rozmezí 16-20 let.

3 muži (30%) pracují na pozici vychovatel/sociální pracovník do 5 let, 4 muži (40%), tedy většina z celkového počtu vzorku pro mužskou populaci je v kategorii délky praxe 6-10 let, 2 muži (20%) jsou v rozmezí 11-15 let a 1 muž (10%) v rozmezí 16-20 let.

Tabulka č. 4 Výpočet rozptylu

	Četnost η_i	Střední interval χ_i	χ_i^2	$\eta_i * \chi_i^2$
do 5 let	14	3	9	126
6-10 let	15	8	64	960
11-15 let	9	13	169	1521
16-20 let	10	18	324	3240
	Σ 48			Σ 5847

$$s^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2. \quad s^2 = 31,07; s = 5,57$$

K třídění prvního stupně jsem vypočítala směrodatnou (standardní) odchylku a aritmetický průměr. Míra variability pro hodnoty získané výběrem je 5,57.

Tabulka č. 5: Výpočet aritmetického průměru z tabulky četností (s použitím intervalů)

	Četnost η_i	Střední interval χ_i	$\eta_i * \chi_i$
do 5 let	14	3	42
6-10 let	15	8	120
11-15 let	9	13	117
16-20 let	10	18	180
	Σ 48		Σ 459

$$\bar{x} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i \quad \bar{x} = 9,56$$

Průměrná délka praxe je 9,5 roku u celkového počtu 48 respondentů.

Tabulka č. 6: Je potřebné změnit systém péče o ohrožené děti v zařízeních poskytujících institucionální péči

	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	28	0,58
ne	20	0,42
	Σ 48	Σ 1

Celkem 28 respondentů (58%), tedy většina z celkového počtu vzorku se domnívá, že je potřebné současný systém péče o ohrožené děti v zařízeních poskytujících institucionální péči změnit, zbývajících 20 respondentů (42 %) by stávající systém neměnilo.

Tabulka č. 7: Lze změny a opatření připravované v systému péče o ohrožené děti hodnotit jako přínosné

	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	19	0,4
ne	29	0,6
	Σ 48	Σ 1

Celkem 19 respondentů (40%) považuje navrhované změny a opatření v systému péče o ohrožené děti za přínosné, zbývajících 29 respondentů (60%), tedy většina z celkového počtu vzorku navrhované změny za přínosné nepovažuje.

Tabulka č. 8: Souhlasíte s vytvořením jednotných postupů (standardů péče) pro všechna zařízení poskytující institucionální péči ohroženým dětem

	Absolutní četnost	Relativní četnost
souhlasí	21	0,44
nesouhlasí	27	0,56
	Σ 48	Σ 1

Celkem 21 respondentů (44%) s vytvořením jednotných postupů (standardů péče) pro všechna zařízení poskytující institucionální péči ohroženým dětem souhlasí, zbývajících 27 respondentů (56%), tedy většina z celkového počtu vzorku by s vytvořením jednotných postupů pro všechna zařízení poskytující institucionální péči ohroženým dětem nesouhlasila.

Tabulka č. 9: Jsou povinnosti pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí spojené s působením v oblasti terénní práce s rodinou dostatečné

	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	3	0,06
spíše ano	6	0,13
spíše ne	35	0,73
ne	4	0,08
	Σ 48	Σ 1

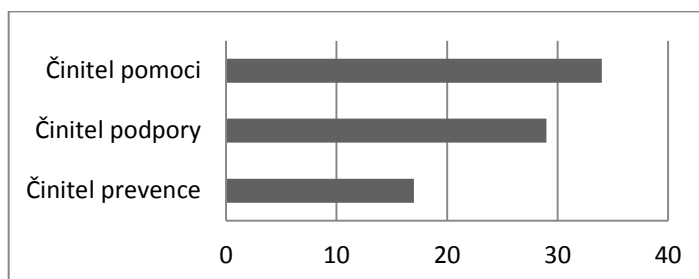
Celkem 3 respondenti, tedy 6% ohodnotilo povinnosti pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany v oblasti terénní práce s rodinou jako zcela dostatečné, 6 respondentů (13%) jako téměř dostatečné, 35 respondentů (73%), tedy většina z celkového počtu vzorku hodnotí povinnosti pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany v oblasti terénní práce s rodinou jako spíše nedostatečné a zbývajících 4 respondenti (8%) hodnotilo povinnosti jako zcela nedostatečné. Rozložení četností respondentů, kteří se přiklonili ke stanovisku, že jsou zmiňované povinnosti pracovníků zcela dostatečné a zcela nedostatečné je téměř totožné.

Tabulka č. 10: Lze souhlasit s tvrzením, že pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou pouze represivním orgánem

	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	8	0,17
ne	40	0,83
	Σ 48	Σ 1

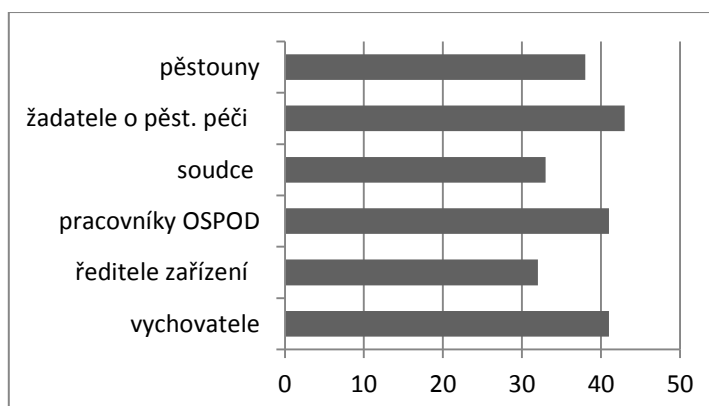
Celkem 8 respondentů (17%) souhlasilo s tvrzením, že pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou pouze represivním orgánem, zbývajících 40 respondentů (83%), tedy většina z celkového počtu vzorku se zmíněným tvrzením nesouhlasila.

Graf č. 1: Jakou funkci pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí ještě plní

Celkem 17 respondentů (21%) se domnívá, že pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí plní mimo jiné funkci činitele prevence, 29 respondentů (36%), že plní funkci činitele podpory, 34 respondentů (43%), tedy většina z celkového počtu vzorku se domnívá, že jsou také činitelem pomoci. Pro zvýšení přehlednosti byl vytvořen pruhový graf.

Graf č. 2: Koho je třeba dále vzdělávat v navrhovaném systému vzdělávání a supervize

Celkem 41 respondentů (18 %) by dále vzdělávalo vychovatele, 32 respondentů (14%) i ředitele zařízení, 41 respondentů (18%) také pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, 33 respondentů (14%) se přiklonilo potom ke vzdělávání soudců rozhodujících ve věcech ohroženého dítěte, 43 respondentů (19%), tedy většina z celkového počtu vzorku by vzdělávala také žadatele o pěstounskou péči. Zbývajících 38 respondentů (17%) by dále vzdělávalo i současné pěstounské rodiny. Pro zvýšení přehlednosti byl vytvořen pruhový graf.

Tabulka č. 11: Jsou současné pěstounské rodiny připraveny starat se o děti, které budou nuceny vzhledem k plánovanému snižování jejich počtu opustit v budoucnu dětské domovy

	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	1	0,02
ne	47	0,98
	Σ 48	Σ 1

Celkem 47 respondentů (98%), tedy většina z celkového počtu vzorku si myslí, že nejsou současné pěstounské rodiny připraveny starat se o děti, které budou nuceny vzhledem k plánovanému snižování počtu opustit v budoucnu dětské domovy. Pouze 1 respondent (2%) se domnívá, že jsou současné pěstounské rodiny připraveny se o tyto děti starat.

Tabulka č. 12: Souhlasíte s navrhovanou profesionalizací pěstounské péče

	Absolutní četnost	Relativní četnost
souhlasí	20	0,42
nesouhlasí	28	0,58
	Σ 48	Σ 1

Celkem 20 respondentů (42%) s profesionalizací pěstounské péče souhlasí, 28 respondentů (58%), tedy většina z celkového počtu vzorku nesouhlasí s profesionalizací pěstounské péče.

5 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

V rámci výzkumného cíle jsem se snažila zjistit, jak hodnotí odborní pracovníci dětských domovů připravované změny v systému péče o ohrožené děti. Prostřednictvím hlavního výzkumného problému jsem se pokoušela zjistit jaké názory a postoje odborní pracovníci zaujímají dětských domovů k připravované změně v péči o ohrožené děti.

Následně jsem zpracovala dílčí výzkumné otázky, které dále výzkumný problém rozvádějí.

5.1 Dílčí výzkumná otázka č. 1

Jaké stanovisko zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k připravovaným změnám v systému péče o ohrožené děti?

Většina respondentů z výzkumného šetření se přiklání k tomu, že je potřebné současný systém péče o ohrožené děti změnit, ale také většina z celkového počtu vzorku respondentů navrhované změny v systému péče o ohrožené děti za přínosné nepovažuje.

Tato skutečnost tedy potvrzuje nutnost stávající systém péče o ohrožené děti změnit, ne všechny změny lze však hodnotit jako pozitivní. Informace byly získány z tabulky č. 6 a 7.

5.2 Dílčí výzkumná otázka č. 2

Jaké stanovisko zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k vytvoření postupů jednotných pro všechna zařízení poskytující institucionální péči ohroženým dětem?

Většina respondentů z výzkumného šetření s vytvořením jednotných postupů pro všechna zařízení poskytující institucionální péči ohroženým dětem nesouhlasí.

Já se domnívám, vzhledem ke svým zkušenostem klienta dětského domova, že zpracování standardů péče o ohrožené děti, tedy vytvoření určité kvalitativní normy závazné pro všechny pracovníky zaměstnané v systému péče o ohrožené děti může dítě ochránit. Každý z pracovníků, který je zaměstnaný v institucionální péči může mít rozdílný přístup k dětem, využívat odlišný styl výchovy či preferovat jiný způsob výchovných prostředků. Co jeden vnímá jako trest, to nemusí vnímat stejně druhý.

Na odpověď souhlasím s vytvořením jednotných postupů pro všechna zařízení poskytující institucionální péči ohroženým dětem, navazovala další otázka, která, jako jediná v dotazníku byla vytvořena formou položky škálové a měla danou otázku dále rozvést. V rámci analýzy dat nebyly však získány relevantní informace a tato otázka neměla tudíž pro interpretaci výsledků význam. Informace byly získány z tabulky č. 8.

5.3 Dílčí výzkumná otázka č. 3

Jak hodnotí odborní pracovníci dětských domovů postupy sociálních pracovníků v oblasti terénní práce s rodinou?

Většina respondentů hodnotí povinnosti pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí v oblasti terénní práce s rodinou jako spíše nedostatečnou a nesouhlasí s tvrzením, že jsou pouze represivním orgánem. Součástí výzkumu bylo určit další funkce, které pracovníci sociálně-právní ochrany dětí ještě plní. Ty byly rozděleny na kategorie - činitel prevence, podpory a pomoci. Povinnosti pracovníků sociálně právní ochrany dětí pro oblast prevence jsou nejslabší, oblast podpory si vede o něco lépe a úplně nejlépe je na tom podle většiny respondentů oblast pomoci. Informace byly získány z tabulek č. 9 a 10 a z grafu č. 1.

5.4 Dílčí výzkumná otázka č. 4

Jaké názory a postoje zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k systému vzdělávání a supervize všech pracovníků v péči o ohrožené děti?

Nejvíce respondentů se vyjádřilo k nutnosti vzdělávat žadatele o pěstounskou péči.

Zavést do systému vzdělávání a supervize také žadatele o pěstounskou péči, případně i současné pěstounské rodiny by v budoucnu mohlo pěstounskou péči více posílit. Za další pozitivum považují možnost svěřit do péče pěstounů i děti, které nemohou z dočasných nebo trvalých důvodů zůstat v péči vlastních rodičů, ale zároveň u nich nejsou splněny podmínky pro osvojení.

Tím by byl naplněn také jeden z cílů transformace pro oblast systému práce s ohroženými dětmi a rodinami, což by přispělo ke snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče. Informace byly získány z grafu č. 2.

5.5 Dílčí výzkumná otázka č. 5

Jaké názory a postoje zaujímají odborní pracovníci dětských domovů k navrhované profesionalizaci pěstounské péče?

Většina respondentů se domnívá, že současné pěstounské rodiny nejsou připraveny starat se o děti, které budou nuceny vzhledem k plánovanému snižování jejich počtu opustit v budoucnu dětské domovy. Tato skutečnost potvrzuje mé stanovisko zavést do systému vzdělávání a supervize také žadatele o pěstounskou péči, případně i současné pěstounské rodiny a tím posílit pěstounskou péči. Většina respondentů s profesionalizací pěstounské

péče nesouhlasila. K dané problematice bylo v dotazníkovém šetření nasbíráno nejvíce připomínek. Informace byly získány z tabulek č. 11 a 12.

Pro názornost některé uvádím:

- pěstounská péče je hodnotnou alternativou, ale pokud bude pouze dočasná a dítě nebude měnit rodiny
- budou-li pěstouni školeni, aby si nevytvářeli citový vztah k dítěti, nevidím výhody plynoucí z náhradní rodinné péče oproti náhradní výchovné péči
- osobně zastávám názor, že v péči o dítě, pro ustálení jeho života a psychiky je mnohem lepší jeden dětský domov na delší dobu než měnit několik pěstounských rodin v tom stejném období
- obávám se, že řada profesionálních pěstounů během krátké doby při obtížích vypoví uzavřené smlouvy, protože si neuvědomují náročnost péče o některé děti
- není vytvořen systém, který by zaručoval řádnou péči o děti, a byla bych nerada, kdyby se s dětmi zacházelo tak jako v Austrálii, kde během svého zplnoletnění děti projdou i několika rodinami. Dítě není „balík“, který si můžeme „posílat“ z rodiny do rodiny

6 NÁVRHY A DOPORUČENÍ

Výsledky z výzkumného šetření jsou použitelné v praxi pro pracovníky ministerstev, kteří nyní spolupracují na připravovaných změnách v systému péče o ohrožené děti, tak u široké odborné veřejnosti, s cílem zmapovat názory veřejného mínění.

Z analýzy dotazníků vyvstalo minimálně jedno doporučení a to v oblasti navrhovaných změn týkajících se systému vzdělávání a supervize. Kde většina respondentů uvedla, že nejvíce početnou skupinu potřebnou dále vzdělávat v systému péče o ohrožené děti tvoří žadatelé o pěstounskou péči, nebo případně i současné pěstounské rodiny.

Zavedením získaných informací do navrhovaných změn do systému vzdělávání a supervize také u žadatelů o pěstounskou péči případně i u současných pěstounských rodin by mohlo napomoci nejen ke zvýšení počtu kvalifikovaných pracovníků v oblasti péče o ohrožené děti, ale také ke snížení počtu dětí dlouhodobě pobývajících v institucionálních zařízeních.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na zjištění názorů a postojů odborných pracovníků dětských domovů k připravované změně v péči o ohrožené děti. Problematika péče o ohrožené děti patří v současnosti mezi často diskutovaná témata a na její nedostatky se poukazuje různými výzkumy.

Změny připravované v systému péče o ohrožené děti se týkají různých oblastí a změna v zákoně je jedním z pilířů sjednocení systému péče o ohrožené děti, proto jsem se v teoretické části zabývala legislativními normami upravujícími práva a postavení dítěte v rodině.

Dále jsem se snažila poskytnout náhled na to, jak bylo dětství pojímáno dříve a jak je tomu nyní v současnosti. Druhou část jsem věnovala seznámení se systémem péče o ohrožené děti u nás a snažila jsem se podat informace o péči poskytované v jednotlivých školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy.

Poslední část jsem věnovala transformaci systému péče o ohrožené děti v České republice, na kterou navazuje kapitola, o transformaci ústavní výchovy na území našich nejbližších sousedů.

Česká republika zaujímá přední příčky mezi zeměmi s vysokým počtem dětí umístěvaných do institucionální péče v Evropě, za což je hojně kritizována. Různými výzkumy je také poukazováno na to, že ústavní péče má neblahý vliv na psychiku dítěte.

S navrhovanými změnami víceméně souhlasím, ale ústavní výchovu nevnímám jako skrze negativní. Přikláním se ke stanovisku pana PhDr. Pavla Janského z knihy *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Tento autor uvádí, že ústavní výchova má své nezastupitelné místo ve společnosti. Souhlasím také s tím, že školská výchovná zařízení mají nedostatky, ale vzhledem k celospolečenské situaci i limitujícím možnostem náhradní rodinné péče jsou a ještě dlouho budou jediným východiskem pro mnoho dětí. (Janský, 2004, s. 98)

V rámci výzkumného cíle jsem se snažila zjistit, jak hodnotí odborní pracovníci dětských domovů připravované změny v systému péče o ohrožené děti, což se mi prostřednictvím výzkumného šetření podařilo dosáhnout.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk, DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK, 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada. Avicenum. ISBN 80-7169-192-5.

HELUS, Zdeněk, 1984. *Vyznat se v dětech*. Praha: Statní pedagogické nakladatelství.

HELUS, Zdeněk, 2004. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-888-0

CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. [online]. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

JANSKÝ, Pavel, 2004. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové. ISBN 80-7041-114-7.

JEDLIČKA, Richard et al., 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Tiskárny MV, p. o. Themis. ISBN 80-7312-038-0.

MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství Slon. ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea, KROFTOVÁ, 2003. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 80-7178-771-X.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-739-8.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla, KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, eds, 2005. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X.

PÖTHE, Peter, 1999. *Dítě v ohrožení*. 2. Rozšířené vydání. Praha: Nakladatelství G plus G. Edice zde a nyní. ISBN 80-86103-21-8.

ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, 1999. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

VÁVROVÁ, Soňa, 2012. *Doprovázení v pomáhajících profesích*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0087-1.

Příspěvek ve sborníku

FRINTA, Ondřej a Dita, MELICHAROVÁ, 2008. Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech. In: UNIVERZITA KARLOVA. Katedra občanského práva. *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, s. 26-37. ISBN 978-80-87146-05-7.

KOVAŘÍK, Jiří, Hana PAZLAROVÁ a Věduna BUBLEOVÁ, březen 2003. Práva ohrožených a znevýhodněných dětí. In: *Éthum: Bulletin pro sociální prevenci, pomoc a intervenci*. Praha: Éthum, roč. 37, s. 6-22.

MATOUŠEK, Oldřich, 2007. Děti mezi ústavní výchovou a rodinou: zpráva o konferenci. In: *Děti mezi ústavní výchovou a rodinou: sborník ke konferenci konané ve dnech 8. A 9. 11. 2007*. [online]. Praha: Národní vzdělávací fond, o. p. s. a Člověk hledá člověka, o. s. [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.clovekhledacloveka.cz/res/data/000240.pdf>

MATOUŠEK, Oldřich a Hana, PAZLAROVÁ, 2008. Individuální plánování služeb u ohrožených dětí. In: MATOUŠEK, O., H. PAZLAROVÁ a L., BALDOVÁ. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na mladistvé odcházející z ústavní výchovy*. [online]. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka. [cit. 2012-03-21]. ISBN 978-80-254-2756-9.

Dostupné z: <http://www.clovekhledacloveka.cz/res/data/000182.pdf>

POLKOWSKI, Tomasz, 2008. Modely transformace dětských domovů v Polsku na základě zavedení „Metody individuálního plánování a „Procesu práce s rodinami dětí.“ In: CHMELAŘ, T., O., MATOUŠEK a H. PAZLAROVÁ. *Děti potřebují rodinu. Inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Praze ve dnech 22. a 23. 5. 2008*. [online]. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka [cit. 2012-04-04]. ISBN 978-80-254-2683-8.

Dostupné z: <http://www.clovekhledacloveka.cz/res/data/000193.pdf>

ROTREKLOVÁ, Eva, říjen 2008. Úvod. In: *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. [online]. [cit. 2012-02-15]. Brno: Triada-Poradenské centrum o. s. All rights reserved. ISBN 978-80-254-3353-9.

ŽUROVCOVÁ, Hana, 2008. Inspirace od sousedů – podoba ústavní výchovy v Rakousku, Maďarsku a na Slovensku. In: CHMELAŘ, T., O., MATOUŠEK a H. PAZLAROVÁ. *Děti potřebují rodinu. Inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Praze ve dnech 22. a 23. 5. 2008*. [online]. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka [cit. 2012-03-21]. ISBN 978-80-254-2683-8. Dostupné z: <http://www.clovekhledacloveka.cz/res/data/000193.pdf>

Internetové zdroje

MPSV, 30. 4. 2009. *Transformace systému péče o ohrožené děti*. [online] [cit. 2012-29-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/6953/30042009.pdf>

MPSV, 9. 6. 2009. *Zákon o rodině*. [online] [cit. 2012-15-02]. Dostupné z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf

MPSV, 14. 7. 2009. *Náhradní výchova*. [online] [cit. 2011-15-02]. Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/cs/7297>

MPSV, 14. 7. 2009. *Sociálně-právní ochrana dětí – obecný úvod*. [online] [cit. 2012-15-02]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7242>

MPSV, 4. 10. 2010. *Úmluva o právech dítěte*. [online] [cit. 2012-15-02]. Dostupné z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/9561/Umluva_o_pravech_ditete.pdf

MPSV, 11. 10. 2010. *Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče*. [online]

[cit. 2012-15-02]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9619/Analyza.pdf>

MŠMT, ©2006. *Rámcová koncepce institucionální výchova 2009*. [online] [cit. 2012-03-

21]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy?highlightWords=r%C3%A1mcov%C3%A1+koncepce>

Portal.gov, ©2012 *Občanský zákoník*. [online] [cit. 2012-03-21]. Dostupné z:

[http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=40%2F1964+Sb&number2=&name=&text=\)](http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=40%2F1964+Sb&number2=&name=&text=))

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

NAP Národní akční plán

OSPOD Orgán sociálně právní ochrany dětí

SEZNAM OBRÁZKŮ

MPSV, 21. 3. 2011. 9. 6. 2009. *Reforma systému péče o ohrožené děti*. [online] [cit. 2012-19-04]. Dostupné z:<http://www.mpsv.cz/cs/10566>

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Složení vzorku respondentů podle věku

Tabulka č. 2: Složení vzorku respondentů podle vzdělání

Tabulka č. 3: Složení vzorku respondentů podle délky praxe

Tabulka č. 4: Výpočet rozptylu

Tabulka č. 5: Výpočet aritmetického průměru z tabulky četností (s použitím intervalů)

Tabulka č. 6: Je třeba změnit systém péče o ohrožené děti v zařízeních poskytujících institucionální péči

Tabulka č. 7: Lze navrhované změny v systému péče o ohrožené děti považovat za přínosné

Tabulka č. 8: Lze souhlasit s vytvořením jednotných postupů (standardů péče) pro všechna zařízení poskytující institucionální péči ohroženým dětem

Tabulka č. 9: Jsou povinnosti pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí spojené s působením v oblasti terénní práce s rodinou dostatečné

Tabulka č. 10: Lze souhlasit s tvrzením, že pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou pouze represivním orgánem

Tabulka č. 11: Jsou současné pěstounské rodiny připraveny starat se o děti, které budou nuceny vzhledem k plánovanému snižování jejich počtu opustit v budoucnu dětské domovy

Tabulka č. 12: Souhlasíte s profesionalizací pěstounské péče

SEZNAM PŘÍLOH

MPSV, 15. 1. 2009. *Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti: návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti-základní principy*. [online] [cit. 2012-30-03].

Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/6142/15012009.pdf>

MŠMT, ©2006. *Národní akční plán*. [online] [cit. 2012-30-03].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/narodni-akcni-plan-k-transformaci-a-sjednoceni-systemu-pece>

MPSV, 20. 10. 2009. *Analýza současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů*. [online] [cit. 2012-19-04].

Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7731>

Dotazník vlastní konstrukce: *Názory a postoje odborných pracovníků dětských domovů k připravované změně v péči o ohrožené děti*.

Rozhovor vlastní konstrukce.

PŘÍLOHA P I: NÁVRH OPATŘENÍ K TRANSFORMACI A SJEDNOCENÍ SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI – ZÁKLADNÍ PRINCIPY

„Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy“ je dalším krokem v procesu sjednocování systému péče o ohrožené děti a je dílčím naplněním úkolů uložených Analýzou současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti. Tvorba materiálu byla koordinována Ministerstvem práce a sociálních věcí v rámci Meziresortní koordinační skupiny, v níž jsou zastoupena ministerstva podílející se na péči o ohrožené děti (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo vnitra a ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny) a zástupci samosprávy (Asociace krajů ČR a Svaz měst a obcí ČR).

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti je vůbec **prvním meziresortním vyjádřením vůle ke spolupráci na změně**. Přestože jednotlivé resorty dlouhodobě usilují o zkvalitňování práce s ohroženými dětmi, tyto aktivity jsou nekoordinované a někdy dokonce protichůdné. Předpokladem pro jakoukoliv zásadní změnu je tedy v první řadě překonání vzájemného resortního vymezení a nastolení společných postupů.

I. MOTTO

1) OSPOD jako činitel prevence, podpory a pomoci

- V mnoha místech je OSPOD vyřazen z řešení situace v postižených domácnostech, neboť jeho kontakt s nimi je z nedostatku kapacit omezen na kontrolní a represivní řešení krizových situací. OSPOD se musí stát pomocníkem v nouzi, nikoliv obávaným represivním orgánem.

2) OSPOD a další subjekty systému péče o ohrožené děti pracují v terénu

- V současné době není podíl terénní práce s rodinou na výkonu sociálně-právní ochrany dětí optimální. Pracovníci mají někdy málo informací a poznatků o reáliích života svých klientů a rodin. Tento stav nastává i v důsledku nedostatečné kapacity pracovníků pro práci s klientem z důvodu velkého množství klientů na jednoho pracovníka. Často absentuje multidisciplinární spolupráce na úrovni terénu, dělení klíčových kompetencí a sdílení informací mezi jednotlivými odborníky participujícími na systému péče o ohrožené děti. Je nutné zvýšit kapacity OSPOD a vytvořit systém multidisciplinární spolupráce.

3) Efektivita je v prevenci a spolupráci

• Náklady na péči o ohrožené dítě jsou vysoké, neboť je upozaděn význam preventivních opatření, spolupráce se školami, zdravotnickými zařízeními, nestátními neziskovými organizacemi a dalšími subjekty. Náklady na pozdní zásah ve složité situaci jsou násobně vyšší, než včasná prevence. Jedna koruna vynaložená na prevenci má hodnotu sta korun vynaložených na nápravu, rehabilitaci, terapii, výstavbu a udržování ústavních zařízení.

4) Všestranná podpora lidských zdrojů zaručí dobrou práci ve prospěch ohrožených dětí

• Vzdělání a dobře zaplacení pracovníci v oblasti péče o ohrožené děti, kteří mají k dispozici supervizi a metodické postupy, odvedou lepší práci, než vyhořelí pracovníci bez adekvátních nástrojů, zpětné vazby, hodnocení práce a odměňování na základě výkonu.

5) Dítě má vyrůstat v biologické rodině, pokud to není v rozporu s jeho zájmem

• Všechny formy ústavní péče by měly být nejzazším alternativním a dočasným řešením pro ohrožené děti. Klíčovým nástrojem je prevence a účinné ozdravení rodiny, dále především podpora pěstounské péče.

6) Dítě má právo na spoluúčast a vyjádření svého názoru

• Podcenění systematické a citlivé diagnostické práce psychologů, sociálních pracovníků a dalších odborníků, kteří mohou zjistit skutečné důvody chování dítěte i důležité aspekty fungování rodiny, vede k rozhodnutím, která nejsou v souladu s osobností dítěte a jeho preferencemi.

Navrhovaná opatření

1) Charakter péče

▪ Řízení péče o ohrožené děti

Musí být **sjednoceny postupy všech pracovníků** v péči o ohrožené děti bez ohledu na rezortní příslušnost, zřetelně rozděleny kompetence a zajištěna vymahatelnost součinnosti rezortů a subjektů systému.

▪ Multidisciplinární spolupráce

Klíčovým úkolem je zpracovat metodiku návaznosti jednotlivých složek péče o dítě nastavující model multidisciplinární spolupráce, kdy zodpovědný pracovník OSPOD vede klienta a jeho rodinu a koordinuje spolupracující tým na platformě tzv. **klíčového pracovníka**. Tento pracovník navrhuje další postupy práce s klientem a rodinou, přibírá ke spolupráci další subjekty, které mají vliv na život ohroženého dítěte. Koordinuje práci mul-

tidisciplinárního týmu, vede dokumentaci o rodině, sestavuje individuální plány pro rodinu (nebo matku či otce či jiného zákonného zástupce dítěte) a navrhuje podpůrná opatření, pokud klient/rodina nespolupracují.

- **Síť garantovaná státem**

Naprosto nezbytná je dostupnost informací pro rodinu a dostupnost vhodné péče (**síť garantovaná státem**) ve všech fázích procesu práce s ohroženým dítětem.

- **Individuální plán pro rodinu**

Každá rodina (popř. matka či otec a dítě) má mít svůj **individuální plán**, který sestavuje klíčový pracovník, a každé rodině má být k dispozici efektivní poradenství.

- **Komunitní plánování**

Na úrovni obcí je nutné zajistit systém spolupráce na principech **komunitního plánování**, které zajistí propojení služeb a jejich dlouhodobou finanční udržitelnost.

- **Prevence a náhradní ústavní výchova**

Důraz na prevenci selhávání rodiny a předcházení rizik zajistí dítěti vyrůstat v pro něj nejlepším možném prostředí. Znamená to přeměrování peněz a pracovníků v sociální sféře a vytvoření systému efektivní prevence s cílem snížení počtů dětí v ústavní výchově. Chceme snížit celkový rozsah institucionalizované péče s průběžným posilováním alternativních modelů péče.

- **Práce s rodinou**

Dojde-li ke krizové situaci a zásah zvenčí do rodiny se jeví jako nezbytný, je třeba problém primárně řešit s dítětem a s jeho širší rodinou a teprve tehdy, jsou-li vyčerpány všechny možnosti pro stabilizaci rodinného prostředí a ty nevedou k nápravě, lze přistoupit k jiným opatřením. **Znamená to společnou filozofii práce s ohroženým dítětem pro všechny dotčené rezorty uvedenou do praxe legislativně i metodicky.**

- **Sjednocení rodiny – právo dítěte na kontakt s rodiči**

Pokud je dítě umístěno mimo svou rodinu, je nutné tento stav vnímat jako přechodný a všechna opatření zaměřit na návrat dítěte do ozdravené rodiny. Pokud není možný stabilní a bezpečný život dítěte v rodině, je nutné garantovat jeho právo na kontakt s rodiči, který bude pro dítě bezpečný a povede ke zdravému vývoji jeho osobnosti. Zároveň je nezbytně nutné sledovat, zda kontakt s původní rodinou není pro dítě ohrožující. **Znamená to vypracování metodiky závazné pro všechny resorty na bázi Úmluvy o právech dítěte.**

2) Legislativa

Změna příslušných zákonů je jedním z pilířů sjednocení systému péče o ohrožené děti. Revize a následné sladění stávajících zákonů by měly stanovit filozofii přístupu k ohroženému dítěti a způsob multidisciplinární spolupráce.

3) Financování

Transformace si vyžádá posílení finančních prostředků v systému péče o ohrožené děti. **Peníze budou přeměrovány od materiálních investic k lidem pracujícím v sociální sféře (i v rámci ústavní péče).**

Vypracování konceptu **sociálního bydlení** zajistí dětem pocházejícím ze sociálně ohrožených rodin právo na život v rodině a vlastní rozvoj.

4) Lidské zdroje

▪ Nové vymezení sociální péče

Je potřeba nové vymezení sociální práce např. zařazením pracovníků OSPOD mezi terénní pracovníky (nikoliv mezi úředníky veřejné správy). Dále a „pozvednutí“ sociální práce, popř. definování postavení pracovníka OSPOD jako „**koordinátora (manažera) sociálně-právní ochrany dětí**“, který ve spolupráci s dalšími subjekty péče o ohrožené děti vede proces stabilizace rodiny a dítěte.

- Zajištění dostatku erudovaných terénních pracovníků a služeb SVP (střediska výchovné péče) zajistí větší prostor pro práci v oblasti prevence a předcházení ústavní výchově.
- Vzdělávání všech pracovníků péče o ohrožené děti

Bude nutné zajistit **systém vzdělávání a supervize v týmech i supervize případové a individuální**. Vzdělávání je potřeba rozdělit pro pracovníky s klienty a pro vedoucí pracovníky – v oblasti vedení, manažerství aj. Proškolení by měli být i soudci (změna praxe opatrovnických soudů) a další odborníci rozhodující ve věcech ohroženého dítěte.

▪ Standardy péče o ohrožené děti

Průřezovým mezirezortním úkolem je potom **zpracování standardů péče o ohrožené děti**, tj. vytvoření určité kvalitativní normy závazné pro všechny pracovníky systému péče o ohrožené děti a zakotvení práce **tzv. klíčového pracovníka**, který by plně odpovídal za práci s dítětem a jeho rodinou. (MPSV, 15. 1. 2009)

PŘÍLOHA P II: NÁRODNÍ AKČNÍ PLÁN

Úvod

Dne 19. ledna 2009 projednala vláda materiál „Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy“. Tento materiál byl dalším krokem v procesu sjednocování systému práce s ohroženými dětmi a rodinami a je dílčím naplněním úkolů uložených Analýzou současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti je vůbec prvním meziresortním vyjádřením vůle ke spolupráci na změně. Přestože jednotlivé resorty dlouhodobě usilují o zkvalitňování práce s ohroženými dětmi, tyto aktivity jsou nekoordinované a někdy dokonce protichůdné. Předpokladem pro jakoukoliv zásadní změnu proto bylo v první řadě překonání vzájemného resortního vymezení a nastolení společných postupů. Vládní iniciativu je tedy nutné vnímat jako impuls k zahájení procesu koncepčních, legislativních, metodických a vzdělávacích aktivit vedoucích ke změně systému. Výsledkem meziresortní spolupráce je předkládaný Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti (dále Národní akční plán, NAP), který definuje klíčové aktivity nutné pro zvýšení kvality práce s ohroženými dětmi a rodinami. NAP jako celek je koncipován meziresortně, tedy navrhovaná opatření se týkají všech složek systému práce s ohroženými dětmi a rodinami bez ohledu na resort, který je za danou oblast zodpovědný. Cílem Národního akčního plánu je také oslovení veřejnosti, které se téma Národního akčního plánu úzce dotýká. Národní akční plán je předkládán na období 2009 až 2011.

Cíle transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami

- **zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny**
(ukotvením společných standardů kvality péče o ohrožené děti, nastavení systému celoživotního vzdělávání pro pracovníky v systému péče o ohrožené děti, síťováním a optimalizací služeb pro ohrožené děti a rodiny, přenesením důrazu na primární prevenci, která zabrání zbytečnému, byť krátkodobému, umístění dětí do ústavní péče, optimalizací řízení, kontroly a financování péče o ohrožené děti)
- **sjednocení postupu pracovníků** při řešení konkrétní situace ohrožení dítěte
(případová konference, individuální plán práce s klientem)
- **snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče**

posílením preventivní složky práce s ohroženým dítětem a rodinou, rozvojem podpůrných služeb pro ohrožené dítě a rodinu, navýšením počtu kvalifikovaných pracovníků

- **zvýšení životních šancí dětí, podpora rozvoje osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu a zachování životní úrovně nezbytné pro jejich tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj.**

Koncept transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami

Národní akční plán je nástrojem transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami. Pro podporu základních práv ohrožených dětí je třeba zajistit bezpečné prostředí ve vlastních (sanovaných a podporovaných) rodinách, dostatečný počet (kvalifikovaných a podporovaných) rodin náhradních a odbornou komplexní péči v zařízeních rodinného typu. Národní akční plán je koncipován jako soubor analýza opatření s důrazem na sjednocení a zvýšení kvality práce s ohroženým dítětem a rodinou. Práce s dítětem musí naplňovat standardy kvality práce závazné pro všechny pracovníky a procesy. Požadavek na počet a kvalifikaci pracovníků musí odpovídat potřebám klientů v regionu, práce musí být jednotně metodicky řízena. Financování práce s ohroženými dětmi a rodinami musí být sjednoceno a navázáno na kvalitu vykonávané práce.

Transformace systému péče s ohroženými dětmi a rodinami zcela použije, zejména v oblasti multidisciplinární spolupráce (nastavení závazného mechanismu týmové spolupráce) a vytváření společného informačního prostředí subjektů péče o hrožené děti, již existující nástroje a výsledky projektu Systém včasné intervence (dlouhodobě realizovaný a ověřený společný projekt MV, MPSV a MSp, respektive Probační a mediační služby ČR).

Vzhledem k tomu, že změny systému nelze realizovat odděleně, je celý materiál nadrezortní, tj. všechna opatření se vztahují ke všem zúčastněným rezortům, personální požadavky (kvalifikace pracovníků) zahrnují pracovníky bez ohledu na současné rezortní a správní zařazení, řízení a financování se vztahuje k systému péče o ohrožené děti a rodiny jako celku. Transformace se vztahuje ke všem složkám systému - vertikálně (od úrovně pracovníků v terénu, obcí, až po ústřední orgány státní správy a nestátní organizace s celo-státní působností) i horizontálně (napříč rezorty podílejícími se na práci s ohroženými

děťmi a rodinami, napříč subjekty státní správy, samosprávy a nestátního sektoru). Národní akční plán je prvním dokumentem, který má plně nadrezortní charakter.

Změny musí reflektovat specifický charakter systému péče v ČR, zejména musí být **komplexní**, tj. obsáhnout všechny provázané složky systému, změny tedy musí probíhat zároveň a musí být koordinované. Transformace se týká následujících oblastí:

- prevence ohrožení dětí a rodin před vším rizikovým chováním
- vyhledávání ohrožených dětí a rodin
- práce s ohroženou rodinou s důrazem na zachování přirozeného prostředí dítěte
- práce s dítětem v náhradní rodinné péči (náhradní rodina není vnímána jako ohrožená, ale jako vyžadující podporu)
- práce s dítětem v institucionální péči
- podpora osamostatnění dítěte

Transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami je dlouhodobý proces, jehož úplná realizace je otázkou několika desítek let. S ohledem na současnou hospodářskou krizi je zapotřebí se však vyrovnat s požadavkem na minimalizování vynaložení finančních prostředků.

Transformace je postavena na třech základních rovinách:

- **analýza celého systému péče o ohrožené děti a rodiny**
- **odborná příprava všech složek systému v nové podobě (standardy kvality péče o ohrožené děti a rodiny, včetně dílčích metodik práce, vzdělávání sociálních pracovníků na úrovni orgánů sociálně-právní ochrany dětí)**
- **zavádění nových prvků do systému.**

Na základě výstupů z celkové analýzy dojde v roce 2011 k upřesnění a definování nových cílů realizace transformace pro další období.

Schéma naplňování a kontroly Národního akčního plánu

Národní akční plán zahrnuje velké množství aktivit, do jeho realizace je zapojena řada rezortů a transformace proto musí probíhat po několika liniích zároveň. Je také třeba nastavit jednoznačné podmínky pro naplňování a kontrolu implementace NAP. Zároveň musí být zajištěno skutečné a úplné plnění úkolů tak, aby nedošlo k formalizaci a odkladům transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami. Realizací a koordinací

transformace bylo pověřeno Ministerstvo práce a sociálních věcí, tento rezort bude proto plnit roli ústředního monitorovacího orgánu transformace včetně toho, že **ministr práce a sociálních věcí** jako předseda meziresortní koordinační skupiny bude odpovídat přímo vládě za proces transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Další významnou roli bude mít nadále Meziresortní koordinační skupina, která byla ustanovena za účelem zpracování návrhu opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. **Meziresortní koordinační skupina** je složena ze zástupců ministerstev (MPSV, MŠMT, MZ, MV, MSp, Ministr vlády pro lidská práva a národnostní menšiny, MMR, MF) na úrovni náměstků ministrů a ředitelů odborů a Asociací krajů ČR a Svazu měst a obcí ČR. Členové meziresortní skupiny byli jmenováni ministrem práce a sociálních věcí. Skupina se bude setkávat jednou za tři měsíce a její členové budou podávat ministrovi práce a sociálních věcí jako svému předsedovi komplexní zprávu o plnění NAP. Dílčí aktivity NAP budou realizovány pracovními skupinami sestavenými k jednotlivým tématům NAP, jejich členy budou zástupci zainteresovaných resortů a externí odborníci.

Definice užívaných pojmů

Vzhledem k mezirezortnímu charakteru NAP byly klíčové užívané pojmy pro účely tohoto materiálu vymezeny následovně:

- **Ohrožené dítě** – dítě, jehož základní potřeby nejsou naplňovány v dostatečné míře a je ohroženo rizikovým chováním.
- **Ohrožená rodina** – rodina, jejíž základní funkce (např. ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a socializačně-výchovná, atd.) nejsou dostatečně zabezpečeny a rodina takovou situaci není schopna vyřešit vlastními silami.
- **Nejlepší zájem dítěte** – takový stav, kdy je zachována životní úroveň a podmínky, nezbytné pro jeho zdravý tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj a je chráněno právo dítěte na plný a harmonický rozvoj jeho osobnosti a schopností; plnohodnotné dětství a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře“.
- **Služby pro ohrožené dítě a rodinu** – služby všech forem (terénní, ambulantní, pobytové, kombinované) v přímé práci s ohroženým dítětem a rodinou; tyto služby zahrnují především současné vymezení sociálních služeb a aktivit na podporu (poradenství, sociální péče, prevence) ohroženého dítěte a rodiny v rámci ostatních rezortů.

- **Standardy kvality péče o ohrožené děti** – vymezení základních kvalitativních a kvantitativních požadavků na práci s ohroženým dítětem a rodinou, mají zásadně nadrezortní charakter, jsou měřitelné a jsou nástrojem kontroly kvality.
- **Pracovník v oblasti péče o ohrožené děti a rodiny („pracovník“)** – pracovník působící v oblasti práce s ohroženým dítětem a rodinou, bez ohledu na rezortní příslušnost a nadřazený subjekt (státní správa, samospráva, nestátní neziskový sektor).
- **Pracovník pro koordinaci** – pracovník SPOD zodpovědný za koordinaci případové práce s konkrétním klientem (dítětem, resp. jeho rodinou) a za plnění individuálního plánu práce s dítětem.
- **Sít'ování** – propojení sociálních služeb s dalšími veřejnými službami, propojení sociální politiky s dalšími veřejnými politikami (zdravotní, kulturní, vzdělávací, využití volného času, integrace, protidrogová, prevence kriminality a jiných negativních jevů).
- **Případová práce** – metoda sociální práce, která se zaměřuje na případ, na jedince a jeho potřeby.

Seznam užitých zkratk

- AKČR Asociace krajů ČR
- IPP individuální plán práce s dítětem
- KÚ krajský úřad (včetně Magistrátu Hlavního města Prahy)
- MMR Ministerstvo pro místní rozvoj
- MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí
- MSp Ministerstvo spravedlnosti
- MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- MV Ministerstvo vnitra
- MZ Ministerstvo zdravotnictví
- NAP Národní akční plán
- NNO Nestátní neziskové organizace
- NRP náhradní rodinná péče
- OSPOD orgán sociálně-právní ochrany dětí
- OÚRP obecní úřad obce s rozšířenou působností
- PK případová konference
- PMS Probační a mediační služba

- PP pěstounská péče
- SMO Svaz měst a obcí ČR
- UMPOD Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

I. ANALÝZA SYSTÉMU PRÁCE S OHROŽENÝMI DĚTMI A RODINAMI

V systému práce s ohroženými dětmi a rodinami v České republice zcela chybí komplexní a validní informace (kvantitativní i kvalitativní) popisující strukturu klientů, personální, finanční zajištění a řízení systému. Existují dílčí (rezortní) analýzy a statistická sledování, avšak ta nejsou vzájemně propojitelná, sledují různá kritéria a není možné z nich získat celkový náhled na práci s ohroženými dětmi a rodinami.

Data, která jsou k dispozici, jsou navíc často nepřesně až účelově interpretována (např. údaj o počtu dětí v ústavní péči), což vede ke zkreslenému vnímání problematiky ohrožených dětí ze strany odborné i laické veřejnosti. Proto, aby opatření v rámci transformace byla efektivní a cílená, je nutné nejprve jednotlivé oblasti systému analyzovat.

Ve vztahu k transformaci systému práce s ohroženými dětmi a rodinami je vypracování komplexní analýzy předpokladem pro vymezení rozsahu a zaměření plánovaných změn. Jednotlivé zkoumané oblasti budou definovány všemi zúčastněnými rezorty do 30. 10. 2009. Analýza bude zahrnovat tři oblasti:

1. Analýza postupu ohroženého dítěte napříč systémem (rezorty):

- metodické a odborné zajištění práce s dítětem, personální a finanční zajištění, řízení

2. Analýza regionální (krajské) sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny:

- kvantitativní a kvalitativní pokrytí služeb, finanční a personálního řízení, řízení kvality a plánování sítě dle měnících se potřeb regionu

3. Analýza řídicí, metodické a kontrolní funkce státní správy

Analýza bude zahrnovat oblast náhradní rodinné péče (důrazem na vymezení nových potřebných forem specializace náhradní rodinné péče, dále budou vydefinovány požadavky na náhradní rodiče a jejich podporu, atd.), pobytových zařízení pro děti (formy jejich odborné péče s důrazem na ambulantní formu péče), vzdělávacích potřeb pracovníků v systému péče o ohrožené ochrany, přímého/kombinovaného řízení systému ochrany ohrožených dětí (s důrazem na vytvořené standardy práce s ohroženými dětmi a rodinami) a financování systému péče o ohrožené děti.

Národní akční plán a aktivity v něm zahrnuté jsou před provedením analýzy vymezeny v obecné rovině. Zdrojem popisu výchozí situace byla aktuální statistická data a dostupné odborné studie a analýzy. Po dokončení analýzy a identifikování potřeb a nedostatků budou úkoly modifikovány pro další období a současně dojde k revizi celého systému změn tak, aby odpovídaly výsledkům analýzy a potřebám nastavení funkčního systému péče o ohrožené děti a rodiny.

II. SÍŤ SLUŽEB PRO OHROŽENÉ DĚTI A RODINY

Záležitosti, za které odpovídá stát, k jejichž plnění je vázán mezinárodními a vnitrostátními smlouvami, mají být vykonávány na celém území státu jednotným způsobem. Měly by tedy být organizovány tak, aby stát měl účinné nástroje k plnění svých povinností (způsobem, který považuje za optimální). V současné době, je prokazatelné, že síť odborné pomoci pro ohrožené dítě a rodinu v České republice není pokryta rovnoměrně. Z praxe vyplývá, že zejména specializované odborné služby (např. dětská psychiatrie), ale i běžné terénní služby (např. poradenství, doprovázení) jsou v některých regionech nedostupné. To vede jednak k dalšímu zatěžování ohrožených dětí a rodin v důsledku nedostatečné nebo obtížně dostupné podpory, jednak k demotivaci rodin své problémy řešit. Cílem transformace sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny je pokrytí každého regionu (kraje) službami pro ohrožené dítě a rodinu tak, aby tyto služby byly odpovídající kvality (dle standardů kvality práce s ohroženými dětmi a rodinami), odpovídající kvantity (vzhledem k počtu ohrožených dětí a rodin – tak, aby služby pro ohrožené děti a jejich rodiny nebyly zajišťovány mimo region) především terénní a ambulantní, flexibilní (přizpůsobení se aktuální potřebě ohrožených dětí a rodin v regionu), specializované (tak, aby byly v rámci regionu dostupné úzké specializace), vzájemně kompatibilní a regionálně a místně přístupné (tak, aby bylo možné reagovat na aktuální potřebu ohroženého dítěte a rodiny). Je třeba definovat typologii služeb pro ohrožené dítě a rodinu (tj. služby nad rámec sociálních služeb, aktivit sociálně-právní ochrany dětí, zdravotnických, pedagogických a dalších odborných služeb) a vytvořit metodiku síťování služeb (analýza potřeb, typologie služeb vzhledem k dostupnosti, vzájemné propojení služeb).

V rámci síťování služeb pro ohrožené děti a rodiny budou využity jak služby stávající, tak nově vzniklé služby. Síť služeb v každém regionu bude definována na základě analýzy realizované regionem. Síť služeb pro ohrožené dítě a rodinu má tři základní pilíře: služby prevence, síť náhradních rodin, pobytová zařízení. Prevence by měla tvořit bázi práce s

ohroženou rodinou a dítětem, zejména doprovázením a poradenstvím ohroženým rodinám v jejich přirozeném prostředí, s cílem snížit počet dětí umisťovaných mimo rodinu. Pro děti, které ze závažných důvodů nemohou ve vlastní rodině zůstat, je třeba zajistit co nejvíce stabilních a kvalitních náhradních rodin, které budou při péči o přijaté děti dostatečně podporovány sítí odborných služeb. Protože všechny děti nemohou nebo nechtějí být umístěny do náhradní rodiny, je nutnou součástí služeb pro ohrožené dítě a rodinu také síť pobytových zařízení. Tato zařízení by měla poskytovat odborné komplexní služby, měla by být vzájemně provázána a svou kapacitou by měla naplňovat požadavek rodinného prostředí.

1. Služby prevence ohrožení dítěte a rodiny

Prevence ohrožení dítěte a rodiny s důrazem na podporu rodiny, včasnou identifikaci možného ohrožení, rychlé a funkční vzájemné vyrozumění zapojených pomáhajících subjektů a kompetentního vyhodnocení situace je předpokladem minimalizace využití represivních opatření a opatření vedoucích k porušení práv dítěte a rodiny. Posílení prevence tak bude mít i dopad v oblasti financování systému, kdy důrazem na předcházení rozvinutí ohrožení dítěte a rodiny nebude nutné přistupovat k nákladnějším řešením situace (ústavní výchova). Primární prevence vyjadřuje snahu o to, aby k ohrožení vůbec nedošlo, sekundární prevence snahu o snížení dopadu ohrožení a řešení dopadu ohrožení a terciární prevence snahu o to, aby se ohrožující situace neopakovala. Pokud se dále v materiálu hovoří o prevenci, nevyplývá-li ze znění jinak, jde o prevenci primární.

1.1. Primární prevence ohrožení dítěte a rodiny

Cílem všech preventivních aktivit je tzv. „zdravá rodina“, schopná dostatečně pokrýt své potřeby a řešit případné problémy vlastními zdroji. Podpora zdravé rodiny je realizována v současnosti resortem MPSV. Jedná se o následující opatření: podpora inovativních služeb péče o dítě zejména předškolního věku v prostředí co nejvíce se blížícímu rodině, daňové výhody pro zaměstnavatele poskytující nebo zajišťující svým zaměstnancům péči o děti, slevy na pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, otcovské dávky. Aktivity primární prevence nepřímou související s péčí o ohrožené dítě a rodinu jsou zajišťovány ve spolupráci s pracovníky systému práce s ohroženými dětmi a rodinami.

1.2. Sekundární prevence ohrožení dítěte a rodiny

Pro efektivní pomoc dítěti a rodině je potřeba včas detekovat a vyhodnotit možné ohrožení. Povinnosti jednotlivých pracovníků systému práce s ohroženým dítětem a rodinou ozna-

movat, vzájemně sdílet a vyhodnocovat zjištěné ohrožení dítěte jsou rámcově upraveny zákonem, avšak z praxe vyplývá, že nejsou dostatečně naplňovány – proto je mimo jiné třeba nastavit jednotnou meziřesortní metodickou úpravu. Z praxe lze odvodit, že čím dříve je ohrožení dítěte a rodiny identifikováno, tím širší je škála podpůrných opatření, kterou lze využít, a tím vyšší je pravděpodobnost úspěchu postupů podporujících fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, příp. kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen (sanace rodiny).

1.3. Terciární prevence ohrožení dítěte a rodiny

Úspěšnou socializací ohrožených dětí opouštějících náhradní péči před dosažením zletilosti a dětí připravujících se na osamostatnění (včetně dětí z ohrožených rodin) lze předejít případnému dalšímu rozvoji rizikového chování.

2. Náhradní rodinná péče

Zvýšením počtu náhradních rodin a jejich specializací lze dosáhnout snížení počtu dětí v ústavech všech typů a v ohrožených rodinách. Proto je nutné především zajistit odbornou podporu a doprovázení náhradním rodinám, optimalizovat výběr a přípravu náhradních rodičů a dětí umisťovaných do NRP, posilovat finanční zajištění náhradních rodin (včetně zrovnoprávnění sociálního zabezpečení náhradních rodičů) a měnit postoj široké veřejnosti k otázkám přijímání dětí do NRP. Je třeba nadále posilovat postavení náhradních rodin v ČR.

Pěstounská péče by měla být specializována s ohledem na individuální potřeby dětí. Specializace pěstounské péče spočívá v prohloubení přípravy a doprovázení pěstounů vzhledem k zaměření daného typu pěstounské péče. Jde především o rozvinutí současné pěstounské péče, bude se stavět na současných kapacitách - jak samotných pěstounů, tak sítě odborníků a služeb, kteří již v současné době s rodinami pracují.

3. Institucionální zajištění péče o ohrožené děti

Institucionální péče o ohrožené děti zahrnuje všechny typy pobytových zařízení pro ohrožené děti (kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do tří let, dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, domovy pro osoby se zdravotním postižením, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a obdobná zařízení). Cílem jejich transformace je rozšíření poskytovaných služeb směrem k poskytování komplexní,

ucelené péče o dítě, podpora péče rodinného typu a podpora práce s rodinou dítěte umístěného v zařízení.

III. KVALITA PRÁCE S OHROŽENÝMI DĚTMI A RODINAMI

1. Standardy kvality práce s ohroženými dětmi a rodinami

Standardy kvality práce s ohroženými dětmi vymezují základní kvalitativní a kvantitativní požadavky na práci s ohroženým dítětem a rodinou, jsou normou výkonu ochrany ohrožených dětí ve smyslu nastavení jasných požadavků na úroveň péče o ohrožené děti a rodiny. Standardy mají zásadně nadrezortní charakter, jsou závazné pro všechny pečující osoby a instituce, jsou měřitelné a jsou nástrojem kontroly kvality. Kvalita péče vychází z Úmluvy o právech dítěte a zájmu dítěte. Standardy upravují základní zásady práce s klientem a jeho rodinou, etický rozměr práce, typologie služeb a jejich síťování, požadavky na kvalifikaci pracovníků, řízení a financování práce s ohroženými dětmi.

2. Kvalita práce s ohroženým dítětem (případová práce)

Práce s ohroženým dítětem a rodinou by měla probíhat formou případové konference a měl by být zpracován individuální plán práce s dítětem. Tak je možné dosáhnout maximální kooperace všech subjektů (pracovníků pomáhajících organizací) ve prospěch dítěte a vyhodnocení maximálního objemu relevantních dat potřebných pro rozhodování o optimálním způsobu pomoci dítěti. Zároveň je nutné aktivně a citlivě zapojit do pomocného procesu dítě a rodinu.

3. Kompetence pracovníka s ohroženými dětmi a rodinami

Kvalitu práce s ohroženými dětmi a rodinami je možné zvyšovat posilováním a sladčováním kompetencí pracovníků působících v této oblasti. Vzhledem k tomu, že rezortní požadavky na vzdělání pracovníků jsou odlišné, ale klient (ohrožené dítě a rodina) je stejný, je třeba zajistit všem pracovníkům jednotné minimum vzdělání a dále je zapojit do systému celoživotního vzdělávání.

IV. ŘÍZENÍ SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI A RODINY

Řízení výkonu práce s ohroženými dětmi a rodinami probíhá v současnosti odlišně v rámci jednotlivých rezortů, je zde kombinována role státní správy a samosprávy. Z hlediska klienta není tento způsob řízení optimální, neboť metodické vedení pracovníků je zajišťováno

jinými subjekty než vedení personální – je tedy omezena jak vymahatelnost požadovaných postupů, tak i odborná záštita pracovníků. Základním cílem optimalizace řízení práce s ohroženými dětmi a rodinami je posílit ochranu práv klienta – možnost objektivního vyhodnocení situace, odvolání, dosažení nápravy. Z hlediska pracovníků je třeba zajistit jasné ukotvení jejich pozice a výkonu jejich práce - jednotné metodické vedení, jasné vymezení odpovědnosti za výkon ochrany dětí a kontroly výkonu.

Řízení výkonu práce s ohroženými dětmi a rodinami se musí vztahovat rovnocenně ke všem subjektům – státním i nestátním. Nestátní organizace budou vykonávat práci s ohroženými dětmi a rodinami podle standardů kvality práce, stejně jako státní instituce.

V. FINANCOVÁNÍ SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI

Financování péče o ohrožené děti ve stávajícím systému

Financování práce s ohroženými dětmi a rodinami je roztrženo z důvodu rezortního dělení systému. Formy práce s ohroženými dětmi zajišťované jednotlivými rezorty jsou financovány podle odlišných kritérií. Financování není nijak navázáno na kvalitu a efektivitu poskytované péče. Neexistuje kompletní přehled financování ze všech úrovní veřejných rozpočtů (státní, krajské, obecní), není kompletní přehled o dalších finančních zdrojích adresovaných na danou problematiku (NNO, soukromé). Rozdělení řízení a financování péče o ohrožené děti a rodiny do působnosti tří ministerstev (MZ, MŠMT, MPSV) zvyšuje nákladnost systému. Pokusy o zjištění celkových nákladů z veřejných rozpočtů na tuto oblast jsou prozatím dílčí.

Porovnání jednotlivých druhů náhradní péče z hlediska jejich nákladů umožňuje hrubou orientaci v nákladovosti jednotlivých druhů péče o ohrožené děti. Z provedených analýz a porovnání vyplývá, že náhradní rodinná péče je významně levnější ve srovnání s péčí ústavní. Připočteme – li u náhradní rodinné péče náklady na péči, přičemž náhradní rodinná péče z hlediska kvalitativního stále převyšuje péči ústavní.

Doplňme-li tento ekonomický pohled o kritérium úspěšnosti výchovy ohrožených dětí v ústavní a náhradní rodinné péči, zároveň získáváme argumenty pro zásadní transformaci systému směrem k prevenci a náhradní rodinné péči v menších, klasické rodině se co nejvíce podobajících zařízeních a uskupeních, co nejvíce integrovaných do okolního sociálního prostředí.

Financování péče o ohrožené děti v transformovaném systému

Všechny činnosti vyplývající z plánovaných aktivit jsou součástí běžných agend jednotlivých resortů a budou hrazeny z jejich rozpočtů. Veškeré osobní, provozní a věcné náklady spojené s výkonem sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obecních úřadů obcí s rozšířenou působností jsou financovány samostatnou účelovou dotací pro obce s rozšířenou působností, která je poskytována Ministerstvem financí z kapitoly Všeobecná pokladní správa a jejíž výše je určována v závislosti na počtu pracovníků a průměrném počtu případů připadajících na jednoho pracovníka, zabezpečujícího agendu sociálně-právní ochrany dětí. Tato nároková dotace je ze státního rozpočtu poskytována na základě § 58 odst. 1 zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který stanoví, že veškeré náklady související s výkonem sociálně-právní ochrany dětí hradí stát. Další aktivity zajišťované Ministerstvem práce a sociálních věcí nad rámec jeho rozpočtu budou financovány ze zdrojů Evropského sociálního fondu a finančních prostředků na výzkum.

System financování práce s ohroženými dětmi a rodinami by měl být v budoucnu upraven na základě provedení komplexní analýzy. Předpokládaná kritéria (finanční obnos potřebný k zajištění příslušné péče je vázán na individuální plán dítěte, případně rodiny. Rodina není vyjmuta z povinnosti péče o dítě, hradí příspěvky na péči o dítě, které nemůže dočasně či trvale vyrůstat v rodině. Obce jsou zapojené do spolufinancování ústavní péče, a to podle trvalého bydliště dítěte, obec ekonomicky motivována k posílení prevence a podpory ohrožené rodiny. Obcese finančně podílí na podpoře dětí opouštějících náhradní péči, a to jak ústavní, tak i náhradní rodinné, se stejným motivačním prvkem k prevenci umístování dětí mimo původní rodinu – terciární prevence. Z prostředků státního rozpočtu je hrazena především primární a sekundární preventivní péče) budou upravena podle výsledků komplexní analýzy finančních toků na všech úrovních a ve všech relevantních resortech.

Posílením preventivních opatření v systému dojde následně k úsporám v oblasti řešení důsledků selhání rodiny, především v oblasti ústavní péče. Dále bude hledáno efektivnější využívání stávajícího objemu finančních prostředků v celém systému.

Dílejší změny financování budou navázány na všechny provedené změny v systému práce s ohroženými dětmi a rodinami, budou se týkat zejména následujících oblastí:

- zpracování návrhu na finanční zainteresovanost komunity (obce dle trvalého bydliště dítěte) na úhradě pobytových služeb včetně změny legislativy
- zrovnoprávnění sociálního zajištění pěstounů
- optimalizace finančního ohodnocení pracovníků v systému péče o ohrožené děti

- návrh na finanční podporu celoživotního vzdělávání a supervize pracovníků
- změna systému financování pobytových služeb pro ohrožené děti ve vazbě na standardy kvality (bez ohledu na zřizovatele)
- přesměrování finančních prostředků v systému péče o ohrožené děti směrem k preventivním aktivitám a rodinnému typu péče
- změna dotačních programů financování NNO
- navázání financování NNO na akreditaci a nákup služeb pro ohrožené děti a rodiny
- analýza a změna materiální a finanční podpory pro děti odcházející z náhradní péče/rizikové rodiny – podíl obcí
- optimalizace finančního zajištění preventivních programů (nastavení mechanismu financování)
- nastavení modelu efektivního využívání prostředků EU – analýza současné úrovně čerpání, vytvoření systému podpory (pomoci) čerpání
- sjednocení dotačních programů na prevenci (MŠMT, ©2006)

**PŘÍLOHA P III: ANALÝZA SOUČASNÉHO STAVU TERÉNNÍ ČINNOSTI
ORGÁNŮ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ A STANOVENÍ
OPTIMÁLNÍCH PODMÍNEK VVÝKONU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ
VE VEZBĚ NA POČET KLIENTŮ**

Číslo projektu: HR170/08

Název projektu: Analýza současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů

Doba řešení: září 2008 až duben 2009

Nositel projektu: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.

Řešitel projektu: PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.)

Odborný garant projektu: Mgr. Kristýna Kotalová (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR)

Oponenti: Petra Bílá (Krajský úřad Pardubického kraje)

Petra Hončíková (Barevný svět dětí, o. s.)

Cílem výzkumného projektu bylo kvantifikovat vytíženost pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) na úrovni obcí s rozšířenou působností, porovnat časovou dotaci věnovanou jednotlivým činnostem sociálně-právní ochrany dětí s důrazem na terénní práci, stanovit optimální počet pracovníků OSPOD vzhledem k počtu řešených případů a provést hrubý odhad nákladů potřebných pro případné navýšení počtu pracovníků.

Pro

získání potřebných dat byla zkombinována kvantitativní a kvalitativní metoda výzkumu. V kvantitativní části byly obeslány všechny OSPOD v České republice dotazníkem, který obsahoval výčet veškerých činností vykonávaných v rámci sociálně-právní ochrany dětí. Dotazník zjišťoval aktuální počty pracovníků, čas věnovaný jednotlivým aktivitám v průběhu sledovaného období, vyčíslení optimálního času a počtu pracovníků, který je nezbytný pro kvalitní výkon všech aktivit. Kvalitativní část výzkumu se formou polostandardizovaných rozhovorů.

Shrnutí: s vedoucími pracovníky vybraných OSPOD se zaměřila na hlubší souvislosti výkonu sociálně-právní ochrany dětí a na konkrétní témata, která vyplynula z kvantitativní části výzkumu. Výzkum prokázal, že výkon sociálně-právní ochrany dětí není možné za současných personálních podmínek kvalitně zajistit. Potřebu navýšení počtu pracovníků deklarovalo 77% OSPOD, průměrná potřeba navýšení je 32% pracovníků (30% pracovníků sociálně-právní ochrany dětí, 47% kurátorů), tj. přibližně 560 pracovníků. Hrubý odhad personálních nákladů potřebných pro takové navýšení je variantně vypočten na 13,2 až 14,1 mil. Kč za měsíc. Pokud jde o kvalitativní vyhodnocení výkonu sociálně-právní ochrany dětí, byl zjištěn nedostatek času zejména na výkon preventivních aktivit (poradenství, provádění šetření, vyhledávání ohrožených dětí, terénní práce s rodinou, atd.), jako zatěžující, avšak nutná aktivita je vnímána administrativní činností. Dále byly zjištěny zajímavé poznatky týkající se řízení, financování a metodického vedení výkonu sociálně-právní ochrany dětí.

Anotace: Závěrečná zpráva výzkumu je významným podkladem pro další koncepci sociálně-právní ochrany dětí z hlediska jejího personálního zajištění, řízení a financování.

Klíčová slova: sociálně-právní ochrana dětí, terénní činnost, ohrožené dítě, orgán sociálně-právní ochrany dětí, kurátor pro děti a mládež.

PŘÍLOHA P IV: Dotazník vlastní konstrukce

Názory a postoje odborných pracovníků dětských domovů k připravované změně v péči o ohrožené děti

Dobrý den vážená paní, vážený pane,

jistě jste již zaznamenal změny a opatření týkající se systému péče o ohrožené děti a tudíž i náhradní výchovné péče o děti pobývající ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy.

Jmenuji se Lenka Maturová, jsem studentkou sociální pedagogiky na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a obracím se na Vás s žádostí o zodpovězení otázek v dotazníku, který je zaměřen na názory a postoje odborných pracovníků dětských domovů k připravované změně v péči o ohrožené děti. Dotazník je anonymní, bude sloužit jako podklad pro vypracování praktické části bakalářské práce. Žádám Vás proto o otevřenost při zpracování odpovědí.

Dotazník je určen vychovatelům a sociálním pracovníkům zaměstnaným v dětském domově.

Sestává z 19 otázek a obsahuje celkem 4 strany. Vámi zvolené odpovědi prosím zaškrtněte .

Pokud Vás napadnou některé připomínky, vepište je na závěr.

Vyplněné dotazníky odesílejte na emailovou adresu l.maturova@seznam.cz.

K závěru dotazníku nezapomeňte prosím uvést název Vašeho zařízení.

1. *Pohlaví:* žena muž

2. *Kolik je vám let?*

do 30 let 31 - 40 let 41 - 50 let 51 a více let

3. *Jakého stupně vzdělání jste dosáhl?*

SŠ VOŠ Bc. VŠ

4. *Jak dlouho pracujete na pozici vychovatele/sociálního pracovníka v daném zařízení?*

do 5 let 6 - 10 let 11 - 15 let 16 - 20 let

5. *Víte o tom, že se má systém péče o ohrožené děti podrobit transformaci?*

Ano Ne

6. *V případě, že byla předchozí odpověď ano, vyberte z nabízených možností způsob, prostřednictvím něhož jste byl o plánovaných změnách v daném systému informován?*

Možnost více odpovědí

TV **noviny** **NAP** **internet** **rádio** **zaměstnání**

7. *Myslíte si, že je třeba systém péče o ohrožené děti v zařízeních poskytujících institucionální péči změnit?*

Ano **Ne**

8. *Považujete navrhované změny v systému péče o ohrožené děti za přínosné?*

Ano **Ne**

9. *Souhlasíte s tím, aby byly vytvořeny jednotné postupy (standardy péče) pro všechna zařízení poskytující institucionální péči ohroženým dětem?*

Souhlasím **Nesouhlasím**

10. *V případě, že předchozí odpověď byla, souhlasím, lze rozhodující roli k vytvoření jednotných postupů pro daná zařízení přičíst získaným zkušenostem. Jistě existuje mnoho možností, prostřednictvím nichž jste dané zkušenosti získal, já jsem ale vybrala ty, které pokládám za nejčastější. Zaznačte v nabízených možnostech míru Vašeho ovlivnění s ohledem na uvedenou situaci.*

(1 – s tvrzením souhlasím nejméně, 5 – s tvrzením souhlasím nejvíce)

Svou odpověď prosím zaznačte u všech možností.

Spolupráce klientů z dětských domovů s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí

1 **2** **3** **4** **5**

Spolupráce vychovatelů dětských domovů s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí

1 **2** **3** **4** **5**

Vychovatelé dětských domovů a jejich rozdílný přístup v práci

1 **2** **3** **4** **5**

11. *Domníváte se, že jsou povinnosti pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí spojené s působením v oblasti terénní práce s rodinou dostatečné?*

Možnost jedné odpovědi

- Ano:** Rodiny s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí úzce spolupracují
- Spíše ano:** Výjezdy do rodin jsou dostatečné, nahrazují je jiné povinnosti, jsou však přiměřené a korespondují s potřebami rodiny
- Spíše ne:** Výjezdy do rodin jsou nedostatečné, nahrazují je jiné povinnosti, nejsou již přiměřené a nekorrespondují s potřebami rodiny
- Ne:** Rodiny s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí vůbec nespolupracují

12. *Myslíte si, že pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí plní pouze represivní funkci? (násilná výchova, obávané řešení krizových situací, zamezení v pokračování špatného zacházení s dítětem....). Zaznačením varianty ano, souhlasíte s tvrzením, že pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou pouze represivním orgánem.*

- Ano** **Ne**

13. *Zaznačením varianty ne, vyvracíte tvrzení, že, pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou pouze represivním orgánem. Z nabízených možností proto tedy vyberte jakou funkci pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí podle Vás ještě plní?*

Možnost více odpovědí

- Činitel prevence** **Činitel podpory** **Činitel pomoci**

14. *Co všechno podle Vás patří do rozsahu působnosti pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí v navrhovaném modelu multidisciplinární spolupráce?*

Možnost více odpovědí

- přibírá ke spolupráci další subjekty, jež mají vliv na život ohroženého dítěte**
- koordinuje práci multidisciplinárního týmu**
- vede dokumentaci o rodině**
- sestavuje individuální plány pro rodinu**
- navrhuje další postupy práce s klientem a rodinou**
- navrhuje podpůrná opatření, pokud klient/rodina nespolupracuje**

15. *Vyberte z nabízených možností všechny osoby, které je podle Vás nutné v péči o ohrožené děti dále vzdělávat? (Systém vzdělávání a supervize)*

Možnost více odpovědí

- vychovatele
- ředitele zařízení
- pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí
- soudce rozhodující ve věcech ohroženého dítěte
- žadatele o pěstounskou péči
- pěstounské rodiny

16. *Odpovídal jste někdy na dotazník zabývající se podobnou tematikou?*

- Ano** **Ne**

17. *V případě, že byla předchozí odpověď ano, uveďte prosím, čím přesně se daný dotazník zabýval.*

.....

18. *Alternativou, jak předejít umístování dětí do institucionální péče je jejich socializace a sanace do náhradních rodin. Jde o připravované změny v práci s rodinou za účelem vytvoření profesionálních pěstounů. Jsou podle Vás současné pěstounské rodiny v ČR připraveny starat se o děti, které budou nuceny vzhledem k plánovanému snížení jejich počtu v budoucnu opustit dětské domovy?*

- Ano** **Ne**

19. *V případě, že byla předchozí odpověď ne, uveďte prosím, zda souhlasíte s profesionalizací pěstounských rodin jako alternativy předcházení v umístování dětí do institucionální péče?*

- Souhlasím** **Nesouhlasím**

Připomínky:

Děkuji za Vaši ochotu ke spolupráci a za Váš čas.

PŘÍLOHA P V: Rozhovor se zástupcem ředitele Dětského domova v Hodoníně Mgr. Vlastimilem Klud'ákem:

1. Co Vás vedlo k tomu, že jste si jako svou životní dráhu zvolil právě práci vychovatele v dětském domově?

Vystudoval jsem střední pedagogickou školu, dálkově potom Pedagogickou fakultu v Olomouci. Pracoval jsem jako vychovatel na internátě a v roce 1998 jsem přišel do dětského domova.

Vychovatelem jsem již 30 let, v dětském domově pak 14. Chci pomoci dětem, které neměly to štěstí vyrůstat v rodině.

2. Jak dlouho svou funkci vychovatele v daném zařízení vykonáváte?

Jak jsem se již zmínil, pracuji v dětském domově 14 let.

3. Jak hodnotíte současný systém péče o ohrožené děti u nás? Co shledáváte za pozitivní. Systém péče u nás není dokonalý. Zařízení pro výkon ústavní výchovy je více, než v jiných zemích. Může za to zčásti tradice, dětské domovy vznikaly před 2. světovou válkou jako potřeba pro sirotky.

Pozitivní je fakt, že již všechny dětské domovy v ČR jsou rodinného typu a pracují v nich odborníci na speciální pedagogiku.

4. Co si myslíte, že současný systém péče o ohrožené děti postrádá?

Dle mého názoru systém postrádá účinnou prevenci a systematickou práci s rodinou před umístěním dítěte do ústavní výchovy. Dále není propracovaný systém následné péče o děti, které opouští dětské domovy.

5. Domníváte se, že je potřebné současný systém péče o ohrožené děti změnit? Svou odpověď prosím zdůvodněte.

**Změna by se měla týkat především prevence, práce s rodinou a následné péče.
Posílení pracovníků OSPOD.**

6. Proč je u nás ústavní péče tolik preferována? Vidíte chybu ve státní správě? Kdo je podle Vás za to odpovědný?

Soudy zatím nemají při rozhodování o odebrání dítěte z rodiny moc možností. Profesionální pěstounská péče je zatím jen na papíře a zařízení poskytujících dítěti pomoc v krizové situaci není také mnoho. Z toho důvodu se soudům jeví jako jedno z řešení umístit dítě do dětského domova. Zde má jistotu, že dítě bude zabezpečeno po materiální stránce a dostane se mu vzdělání. Tento pobyt by měl trvat co nejkratší dobu.

7. Umisťování dětí do ústavních zařízení by měly předcházet speciální služby poskytované rodině s dětmi v běžném prostředí.

Vnímáte nabídku speciálních služeb u nás v běžném prostředí jako dostatečnou? Máte zkušenost s nějakou formou krizového zařízení pro rodiny s dětmi?

Práce s rodinou V ČR je podle mého názoru zcela nedostatečná. Pramení to především z nedostatku terénních sociálních pracovníků a jejich odbornosti. Mnohdy neumí pracovat s rodinou. Osobní zkušenost mám se zařízením, které poskytuje pomoc matkám s dětmi v nouzi.

8. Co je podle Vás důvodem toho, že u nás nefunguje lépe pěstounská péče?

Vybudovat síť profesionálních pěstounů v ČR bude trvat. Nemáme s touto problematikou žádné zkušenosti. Co se týká standardní pěstounské péče, ta funguje.

9. Považujete jako jednu z příčin např. nedostatečnou motivaci pěstounských rodin o dítě pečovat? Kdyby to záleželo na Vás, jak Vy byste rodiny motivoval?

To není jen o vnější motivaci. Osoba, která chce být pěstounem, to musí cítit zevnitř.

10. Změně současného systému péče o ohrožené děti se věnuje Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti (NAP). Jedním z navrhovaných opatření je např. možnost sloučit péči o ohrožené děti pod jedno ministerstvo – diskutuje se o Ministerstvu práce a sociálních věcí (MPSV).

Souhlasíte s tímto řešením? Co byste navrhoval Vy?

Mně se tato myšlenka nezamlouvá. Já bych zachoval dětské domovy pod MŠMT. Jsou to školská zařízení, pracují zde pedagogové a jejich posláním je především výchova a vzdělávání dětí. Je to spíše o ochotě se domluvit.

11. NAP se mimo jiné věnuje také sjednocení postupů všech pracovníků v péči ohrožené děti. Sjednotí podle Vás tyto postupy práci? Vnímáte vytvoření standardů péče jako přínosné?

Za standardy se přimlouvám. Budou pro všechny závazné a ještě více ochrání dítě samotné.

12. Pro mnohé zkušené pracovníky v systému péče o ohrožené děti může být práce s málo viditelnými výsledky frustrující, proto součástí transformace je rovněž také podpora samotných pracovníků a supervize. Domníváte se, že bude mít vzdělávání a supervize na pracovníky pozitivní vliv a povede ke zlepšení jejich práce? Co si o tom myslíte?

Se supervizí mám osobně pozitivní zkušenost. Náš dětský domov pracuje pod supervizí druhým rokem a již se dostavují výsledky. Sama supervize je také o sebepoznání, jiném náhledu na věc, o tvůrčím myšlení a o prevenci proti vyhoření.

13. Podle názorů mnoha odborných pracovníků zaměstnaných v dětských domovech nejsou všechny děti vhodné k umístění do pěstounských rodin, stále více z těchto dětí vyžaduje péči speciálního pedagoga. Domníváte se, že bude možné najít pro

všechny děti pěstounské rodiny s tímto vzděláním? Souhlasíte s tímto názorem?
Svou odpověď prosím zdůvodněte.

Nikdy nikdo neřekl, že se budou rušit všechny dětské domovy. Stále bude spousta dětí, které budou potřebovat odbornou péči, a dětský domov bude pro ně nejlepším řešením.

14. Další plánovanou změnou je připravovaná novela zákona o sociálně právní ochraně dětí, která zavádí profesionální pěstounskou péči. Jaké stanovisko k této novele Vy zaujímáte? Domníváte se, že právě profesionalizací pěstounské péče u nás docílíme snížení počtu dětí v ústavních zařízeních?

Aby mohly být nastartovány změny v systému péče o ohrožení děti, musí mít oporu v zákoně. Proto ta novela. Profesionální pěstounská péče je v první fázi zaměřena především na přijímání dětí z kojeneckých ústavů. A této myšlence fandím.

15. Myslíte si, že všechny děti s nařízenou ústavní výchovou by měli být umístěny do profesionálních pěstounských rodin?

Dle mě nikdy nebudou, a pokud ano, bude docházet k častým selháním a děti se budou vracet do dětských domovů. Jak jsem se již zmínil, půjde především o děti v kojeneckých ústavech.

16. V případě dlouhodobé pěstounské péče se příliš nepočítá s návratem dítěte zpět do původní rodiny. Jaký postoj zaujímáte k zavedení takových forem pěstounské péče, které by byly součástí procesu sanace rodiny? Jak vidíte tuhle možnost? Nyní hovoříme o možnosti náhradní výchovné péče formou víkendových pobytů.

Víkendové pobyty u známých, kamarádů apod. tzv. hostitelská péče je uplatňována v mnoha zařízeních včetně našeho dětského domova. Dětem prospívá, poznávají chod rodiny, jejich zvyklosti apod. Děti to obohacuje a dává jim vzory do života.

17. U nás v současnosti chybí zařízení, v nichž by se dítě cítilo jako doma a kde by bylo jej možné krátkodobě odložit. Budou podle Vás profesionální pěstounské rodiny připraveny starat se děti obdobně, jak to funguje v zahraničí?

Domnívám se, že ano. Bude záležet na profesionalitě výběru žadatelů, jejich proškolení a odbornosti.

18. Mnoho odborných pracovníků zaměstnaných v dětských domovech zastává názor, že v péči o dítě pro ustálení jeho života a psychiky je lepší jeden dětský domov na delší dobu než měnit několik pěstounských rodin v tom stejném období. Jaký zaujímáte postoj Vy a proč? **Život dítěte v dětském domově nelze srovnávat s životem dítěte v rodině, byť pěstounské.**

Dětský domov nemůže nikdy nahradit rodinu, především v oblasti citových vazeb. Proto zastávám názor, že dítě by mělo být v dětských domovech, ale co nejkratší dobu.

19. Víte něco o tom, jak mají být profesionální pěstounské rodiny vybírány, jaká jsou kritéria na jejich členy?

Kritéria výběru profesionálních pěstounů neznám. Jsem však přesvědčen, že výběr budou provádět odborníci (psychologové, speciální pedagogové apod.)